

TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ BAKIMINDAN 2015’E DOĞRU ERMENİ LOBİSİ*

(ARMENIAN LOBBYING AND ITS EFFECTS ON
TURKISH FOREIGN POLICY TOWARDS 2015)

Ömer Faruk AN

Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü,
Uluslararası Güvenlik Bölümü, Doktora Özel Öğrencisi

Öz: Tüm dünyada, Ermeni diasporası “sözde soykırım” ile ilgili olarak aktif bir çalışma yürütmekte, çeşitli ülkelerde ve uluslararası örgütlerde soykırım iddialarını destekleyecek kararlar aldırabilmek için her yola başvurmaktadır. Bu bağlamda diaspora amacına büyük ölçüde ulaşmış gibi de görünmektedir. Zira 27 Nisan 1987 tarihinde, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik için yaptığı başvuru sonrasında, Avrupa Parlamentosu “Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü Üzerine Karar” adlı tasarımı kabul etmiş, bu tasarı ile Türkiye’nin AB üyelik süreci önüne sürekli olarak engeller çıkartılmıştır. Diaspora, Ermeni iddialarını Amerika Birleşik Devletlerinde de sürekli olarak gündeme getirmektedir. Hassas olan Türk-ABD ilişkileri münasebetiyle bu tasarılar genellikle komisyonlarda kabul edilmesine rağmen Kongre’de yasalaşamamaktadır. Fakat bunu hiç olmayacak gibi de değerlendirmemek gerekir. Zira, diaspora 1915 zorunlu Ermeni göçünün 100. yılı dolayısıyla, 24 Nisan 2015 tarihin de Türkiye’yi dünya kamuoyu önünde mahkum etmeye odaklanmış bir şekilde ABD ve AB’de çalışmalarını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Baskı Grubu, Ermeni, Ermeni Diasporası, Lobi, Tehcir

Abstract: The Armenian diaspora, “the so-called genocide” carries out an active study all over the world. To support the claims of genocide diaspora consults every way in various countries and international organizations. In this regard, the diaspora seems to have reached its aim. In April 27, 1987 after Turkey’s application for full membership of the European Union (EU) the proposal “Political Resolution On the Armenian Question” is accepted by the European Parliament and via this proposal Turkey’s EU accession process is continuously prevented. Diaspora

* Bu makale, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü bitirme tezinden derlenmiştir. Ankara, 2013.

continuously raises the Armenian claims in the United States (US). In spite of the adoption of these proposals in commissions generally, in US congress they do not pass in to law because of precision of the Turkish-US relations. However it also should not be evaluated as it never will. Due to 100th anniversary of forced the Armenian migration in the date of April 24, 2015 diaspora continues to work in a focused manner in US and also EU countries so as to condemn Turkey in front of the world community.

Keywords: *Pressure Groups, Armenian, Armenian Diaspora, Lobby, Relocation*

BÖLÜM I

GİRİŞ

Devletlerin, çıkar gruplarının ve farklı sistemlerin her geçen gün birbirleriyle entegre olduğu günümüz dünyasında, karar alma süreçlerini etkilemek oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda baskı grupları, gerek küresel, gerekse de bölgesel anlamda “lobicilik” yapmak suretiyle, kendi menfaatleri doğrultusunda kararlar aldıkları için oldukça çaba sarf etmektedirler. Farklı ülkelerde diaspora çatısı altında bir araya gelen topluluklar da (Yahudiler, Ermeniler, Araplar, Kürtler vb.) birer baskı grubu niteliği kazanmakta ve lobicilik mekanizmasını etkin bir şekilde kullanmaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nin 1915 yılında çıkardığı Tehcir Yasası¹ öncesi ve sonrasında özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği üyesi ülkelere yerleşerek diaspora çatısı altında Türkiye karşıtı faaliyetlerde bulunan Ermeni toplulukları geçen süre içerisinde artan ölçüde Türkiye aleyhtarı çalışmalar yapmış ve yapmaya da devam etmektedirler.

1918'de bağımsızlığını ilan eden Ermenistan, 1920'den itibaren de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) içinde yer almıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra ise 23 Eylül 1991 tarihinde ikinci kez bağımsızlığını ilan etmiş, aynı yıl Türkiye, bu yeni Ermenistan Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Geçmişte, ayaklanıp silahlı eylemler yaparak, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Doğu Anadolu nüfusunun güvenliğini tehdit eden ve ayrı bir devlet kurma düşüncesi ile hareket eden Ermeni topluluklarının 1915'te yerlerinin değiştirilmesi, Ermenistan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikalarını etkileyen ve iki ülke arasında sorun yaratan en önemli olaydır. Bu olayın siyasi, hukuki, askerî ve ekonomik sonuçları her iki toplumu olduğu kadar uluslararası ilişkilerini de önemli ölçüde etkilemektedir.²

II. Dünya Savaşı sonrasında galip gelen ülkelerden SSCB bölgenin hâkim gücü olarak, Türkiye'den özellikle boğazlar konusunda taleplerde bulundu. 17 Temmuz 1945 tarihinde Berlin'de Potsdam Konferansı'nda net bir şekilde dile getirilen taleple, SSCB boğazların yanı sıra Ermenistan ve Gürcistan'a verilmek üzere toprak (Kars-Ardahan) talebinde de bulunuyordu.³ Bu talep

1 Osmanlı Devletine karşı casusluk ve hiyanetleri görülenlerin savaş alanlarından uzak yerlere sevk ve iskânı için 27 Mayıs 1915 yılında çıkarılan kanun. Bkz. Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu, *Ermeniler: Sürgün Göç*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2010, s. 59-61. Ayrıca bkz: Abdullah Demir, *Hukuk Tarihi Açısından 1915 Ermeni Tehciri*, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler İnternet Dergisi, Şubat, 2008, S. 72. (Erişim) <http://www.e-akademi.org/makaleler/ademir-4.htm>. 23.09.2012.

2 Sevinç Göral, *Psikoloji ve Psikanaliz Penceresinden Türk-Ermeni Meselesi: Mağduriyet Psikolojisi ve Büyük Grup Kimliğinin Etkisi*, Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, (Erişim) http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index4_1_1.htm. 22.09.2012.

3 Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk politikası 1939'dan Günümüze*, SBF Yayınları, Ankara, 1983, s. 144-147.

Ermenistan’da milliyetçiliğin canlanmasına neden olmuştur. Aynı dönemde diaspora Ermenilerinin göç ettikleri ülkelerde asimile olmaya başlamaları, Ermeni kimliğinin korunması sorununu yaratmış ve buna çare olarak da, Ermeni diasporası Yahudi Holokost’undan⁴ esinlenerek, 1915 sevk ve iskânı sırasında Ermenilere soykırım uygulandığı iddiasını ortaya atmıştır. Ermeni kiliseleri, siyasi partileri ve hayır derneklerinin desteklediği bu iddianın Diaspora Ermenileri tarafından benimsenmesi, onların Türk ve Türkiye düşmanlığı etrafında birleşmesine ve bunun sonucu olarak da Ermeni kimliğinin bu düşmanlık temelinde korunmasına yol açmıştır. Dünyanın siyasi ve ekonomik açıdan güçlü ülkelerinde etkinlik gösteren Diaspora Ermenileri, XX yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye’ye Ermenilerin soykırımı uğratıldıkları tezini kabul ettirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu maksatla 4-T olarak bilinen ve aşağıda özetlenen strateji uygulanmak istenmektedir.

“Tekrar canlanmak” (resurrection): Bu bağlamda Ermeni Militanlar, 1973 yılı ile birlikte terör eylemlerine başladılar. Bu terör dalgası yıllar sürdü ve pek çok Türk diplomatın yaşamına mal oldu. Militanlar bu kampanya ile Ermeni milliyetçiliğini 1915 yılı öncesindeki gibi tekrar canlandırmayı amaçladılar.

“Tanınma” (recognition): Diğer bir deyişle dünyanın (sözde) Ermeni soykırımını bir gerçek olarak tanımmasını sağlamak. ABD’de bu, yerel düzeyde (New Jersey ve California’da) bir ölçüde gerçekleşti. Şimdi Ermenilerin Fransa’da ve diğer Avrupa ülkelerinde, stratejilerinin amacı da budur.

“Tazminat”(restitution): Ermeniler ilk iki amacı gerçekleştirdikten sonra, maddî-manevî kayıpları için Türkiye’den zarar-ziyân isteyecekler.

“Toprak” (repatriation): Bu kampanyanın sonunda Doğu Anadolu üzerinde toprak talepleri de gelecektir.”⁵

1991 yılı sonunda Ermenistan Devleti’nin yeniden kurulması Ermeni sorununun uluslararası bir boyuta taşınması sürecinin hızlandırmıştır. Zira Ermenistan, Osmanlı Devleti ve İttihat Terakki yönetiminin Ermenilere soykırım yaptığı iddialarını kabul etmekte ve Türkiye Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünü de tanımaktan kaçınmaktadır. Zira Ermenistan Anayasası’nın 13. maddesi ülkenin resmi armasına gönderme yaparak Ararat’ın (Ağrı Dağı) ülkenin birlik ve beraberlik sembolü olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye’nin

4 II. Dünya Savaşı’nda Nazi Almanyası’nın yaklaşık 6.000.000 Yahudi’yi (kaynaklara göre ölü sayısı değişir) sistemli bir şekilde öldürdükleri katliam. Bkz. Sedat Laçiner, Ermenistan Yahudi Anlaşmazlığı ve Ermenistan-İsrail İlişkilerinde Etkileri, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 4, Aralık 2001-Ocak-Şubat 2002,(Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=279>. 28.09.2012.

5 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 14-15, Yaz - Sonbahar 2004, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=01.01.2013>. *Ermenilerin Kısa ve Uzun Vadeli Hedefleri*, Tamer Açıkalm, (1998 yılında Türk Amerikan Dernekleri Asambleesi Başkanı) Milliyet Gazetesi’ne Yaptığı Açıklama, 2 Haziran 1998.

AB'ye katılma süreci ile birlikte sözde soykırım iddiaları AB üyesi ülkelerde ve kurumlarında da daha yoğun bir şekilde gündeme getirilmeye başlanmış, sözde soykırımı tanıyan AB üyesi ülke parlamentolarının sayısı artmıştır. Dolayısıyla Ermeni sorunu, XXI. yüzyılda Türkiye'nin gündeminde öncelikli bir konu olmayı sürdürmüştü, hem bölgesel hem de küresel anlamda önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Gerek ABD, gerek Fransa başta olmak üzere diğer AB ülkelerinde sözde soykırım ile ilgili parlamento kararları alınmaya başlamıştır.

Belirli aralıklarla Avrupa Birliği ya da farklı ülke parlamentolarında gündeme gelen sözde Ermeni soykırımı ile ilgili karar tasarıları veya kanun teklifleri görüşüldüğünde, Türk kamuoyu yazılı ve görsel basında çıkacak kararları merakla takip etmektedir. 24 Nisan (sözde Ermeni soykırımı anma tarihi) tarihi yaklaştığında da özellikle ABD Kongresi'nde ABD Başkanının kullanacağı ifadeler Ermeni diasporası gibi, Türk kamuoyu tarafından da merakla beklenmektedir. ABD Başkanı'nın konuşma metninde soykırım kelimesi geçmese de ona benzer bir tabir mutlaka kullanılmaktadır. ABD Başkanları 1915 Ermeni zorunlu göçünü, kimi zaman trajedi, kimi zaman felaket, kimi zaman da acı bir olay diye tanımlamaya gayret etmişlerdir.

2012 yılı başlarında Fransa'da kabul edilen kanun ile sözde soykırım kanunlaşmış ve bunu inkâr etmenin bile suç sayılarak cezalandırılması sağlanmıştı. Nihayetinde Fransa Anayasa Konseyi bu yasayı düşünce özgürlüğüne aykırı olduğu için iptal etmişti. 2012 seçimleri sonrasında Fransa'da Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Francois Hollande da selefi Nicolas Sarkozy gibi 1915 olaylarını soykırım olarak kabul etmiş ve seçim kampanyasında Ermeni seçmenlere;

- “Anayasa Konseyinin iptal ettiği Ermeni soykırımını reddeden kişilerin cezalandırılmasına ilişkin yasayı, başkanlığının ilk aylarında, yeniden çıkarmaya çalışacağı,
- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması için Ermeni soykırımı iddialarını tanımamasının şart koşulmasını destekleyeceği,
- Paris'te soykırım iddialarının 100. yılı münasebetiyle, parası Devlet tarafından ödenmek üzere, Ermeni soykırımı konusunda bir anıt-müze inşa ettireceği,
- Dağlık Karabağ'da çarpışmaların yeniden başlamamasına özel bir dikkat göstereceği”⁶ gibi vaatlerde bulunmuştu.

6 Ömer Engin Lütem, “Fransa'nın Yeni Cumhurbaşkanı ve Ermeniler”, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, S. 913, 08.05.2012, (Erişim) <http://www.avim.org.tr/bultentekli.php?haberid=50321>, 11.01.2013.

Sadece Fransa ile sınırlı olmayan bu konunun dünyadaki diğer ülkelerin parlamentolarında da sürekli olarak gündeme geldiği görülmektedir. Zira Slovakya Parlamentosu'nda da 2004 yılında sözde Ermeni soykırımını kabul eden bir karar alınmış ve bu karara istinaden, Nisan 2012 ayı içerisinde Slovakya Yüksek Mahkemesi Başkanı Stefan Harabin, “hangi düzeyde Türk yetkilisi olursa olsun, Slovakya’da Ermeni soykırımını inkâr ederse, derhal 5 yıl hapis cezasına çarptırılacağını” söylemişti.⁷

Fransa ve Slovakya'nın haricinde dünyanın farklı ülkelerinde de diaspora çatısı altında birleşen Ermeni toplumu, yaşadıkları ülkelerde sayı olarak çok az bir nüfusu temsil etmelerine rağmen siyasi karar alıcılar üzerinde oldukça etkili olabilmektedirler. Çalışmaya başlanılan tarih itibari ile yapılan kaynak araştırmalarında, dünyadaki Ermeni nüfusu ile ilgili olarak değişik rakamlara ulaşılmıştır. Kesin olmamakla birlikte, dünyada Ermeni nüfusunun yaklaşık 6.000.000-7.000.000 civarında olduğu ve bu sayının da yaklaşık olarak 3.000.000 kadarının 1991’de bağımsızlığını ilan eden Ermenistan’da yaşadığı değerlendirilmektedir. Rusya’da yaşayan Ermenilerin sayısının 2.000.000 civarında olduğu ve geriye kalan yaklaşık 2.000.000 Ermeni'nin ise tüm dünyadaki Ermeni diasporasını oluşturduğu tahmin edilmektedir. Diasporanın en yoğun olduğu iki ülke ABD ve Fransa’dır.⁸

Bu bağlamda, çalışmada öncelikle Ermeni meselesini dünyaya yayma konusunda aktif olarak kullanılan propaganda yöntemleri olan baskı grubu ve lobicilik kavramlarının neler olduğu hakkında özet bilgi sunuldu. Devamında Ermeni diasporası, baskı grubu ve lobilerinin Ermeni meselesini Türkiye aleyhine hangi ülkelerde ve hangi noktaya getirmeye çalıştıkları üzerinde duruldu.

Bu çalışmada, Türkçe ve kısmen de İngilizce basılı eserlerden, dergi, makale ve elektronik kaynaklardan, özellikle de Ermeni sorunu ile ilgili olarak oldukça zengin bir arşive sahip olan Türk Tarih Kurumu Yayınları, ayrıca Ermeni Araştırmaları Enstitüsü (ERAREN) ve Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) gibi kurumların internet sitelerinden faydalanıldı.

7 “Yüksek Mahkeme Başkanı tehdit etti: Soykırımı inkâr eden Türk’ü görevine bakmadan 5 yıl hapse atarız”, *Haber Türk*, 07.04.2012 (Erişim) <http://www.haberturk.com/dunya/haber/731789-bir-sen-eksik-tin-slovakya>. 17.11.2012.

8 Cemalettin Taşkıran, *Dünden Bugüne Ermeni Meselesi Sempozyumu*, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya, 23 Mayıs 2003, s. 113-125.

BÖLÜM II

DÜNYADA ERMENİ DİASPORASININ OLUŞUMU

Dünyanın hemen her ülkesinde az ya da çok sayıda Ermeni nüfus yaşıyorsa da, özellikle etkinlik gösterdikleri ülkeler arasında ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya (Sovyetler Birliği) ve Lübnan biraz daha öne çıkmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde diaspora ve Ermeni diasporası kavramlarına değinilerek, Ermeni diasporasının tarihi süreç içerisinde yerleştiği ve etkin olduğu ülkeler ayrıntılı olarak incelenecektir.

1. DİASPORA KAVRAMI

Diaspora kelimesi, Yunanca “dağılma” anlamına gelmektedir. Sözlük anlamına göre de çok uzun bir zamandan beri bir kavim, ulus veya inanç mensuplarının ana yurtlarından koparak başka yerlerde azınlık olarak yaşamalarını ifade etmektedir. Sözcük hem kopma eylemini, hem de kopup azınlık olarak yaşayan kimseleri ifade eder.⁹ Bu tabir ilk olarak Yahudilerin Filistin'den sürülmeleri

sırasında kullanılmıştır. Bahsi geçen sürgün, M.Ö. 598-587'de gerçekleşen Babil Sürgünü'dür. Bu sürgün ile birlikte Yahudiler dünyaya dağıldılar. M.Ö. 140 yılında Kudüs'te kalan Yahudi toplumu tekrar bir araya gelmiş ve ayaklanarak yeni bir Yahudi devleti kurmuşlardır. Ancak bu devlet 70 yıl sonra Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırılmıştır. Yahudiler M.S. 66 yılında Roma İmparatorluğu'na karşı tekrar ayaklanmışlar ve bu ayaklanma M.S. 70 yılında Filistin'de yaşayan bütün Yahudiler topluca sürgün edilmesiyle ve dünyanın dört bir yanına dağılmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰

Yahudi sürgünleri sonrasında bu terim anayurdundan ayrı yaşayan toplumlari anlatmada kullanılmaya başlamıştır. Fakat diasporayı asıl niteleyen en önemli özellik, bu durumda yaşayan Yahudilerin gittikleri yerleri hiçbir zaman kendilerine yurt olarak kabul etmemeleri ve bir gün mutlaka anayurtlarına dönecekleri yönündeki değişmeyen inançlarıdır.¹¹ Bu şekilde yaşayan topluluk sayısı çok azdır. Yahudilerden sonra dini sebeplerle Fransa'yi terk etmek

Diasporayı asıl niteleyen en önemli özellik, bu durumda yaşayan Yahudilerin gittikleri yerleri hiçbir zaman kendilerine yurt olarak kabul etmemeleri ve bir gün mutlaka anayurtlarına dönecekleri yönündeki değişmeyen inançlarıdır.

9 Stephane Dufoux-Murat Belge, *Diasporalar*, U. H. D. Vakfı yayınları, İstanbul, 2011, s. 1-7. Bkz: Diaspora Nedir, Erişim, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Diaspora>, (07.08.2012)

10 Ali Rıza Güllan, “İsrail'in Kuruluşundaki İçsel ve Dışsal Etmenlerin Analizi”, *ORSAM* (Erişim) 13.03.2012. <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3335>, 26.10.2012.

11 Yasin Aktay, “İslamcılık ve Bir Modern Melankoli: Eve Dön(eme)mek”, *Milel ve Nihal, Göç, Hicret ve Diaspora*, Editör; Şinasi Gündüz, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi, C. 5, S. 3, s. 23.

zorunda bırakılan Protestanlar buna örnek verilebilir. Yakın zamanın en belli başlı diaspora toplumları arasında Amerika’da yaşayan Ermeniler de bulunmaktadır.¹²

1970’li yıllar itibari ile diaspora kelimesi hemen her ortamda dile getirilmeye başlanmış ve 1990’lı yıllarda ise kullanımındaki çeşitlilik artmıştır. Diaspora kelimesi yazılı ve görsel basında, gazetelerde, radyo ve televizyonların gündelik dilinde çok sık kullanılan bir terim haline gelmiştir. Bu kelimeyi ayrıca, milli ya da dini cemaat temsilcileri, eski göçmenlerin soyundan gelen ve bu bağları koparmak istemeyen devlet görevlileri ve göç sorunlarıyla ilgili araştırma yapan bilim insanları da çok sık kullanır hale gelmiştir.¹³

Diaspora etrafında birleşen topluluklarının en önemli özelliklerinden biri de büyük devlet kurma ülküsü içerisinde olmalarıdır. Ermenilerin Büyük Ermenistan’ı kurma hedefi olduğu gibi, Yahudilerin de kendilerine Tanrı tarafından vaat edildiğini söyledikleri topraklarda büyük İsrail’i kurma hedefleri vardır. Çok uzun yıllar egemen ve bağımsız bir devlete sahip olamamak ve bununla birlikte ortaya çıkan zorluklar bu topluluklardaki (Yahudiler-Ermeniler) güçlü ve büyük devlet olma özleminin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.¹⁴ Kısaca diasporayı, çeşitli nedenlerle ülkelerinden ayrılarak dünyanın farklı yerlerine göç etmiş, fakat anayurtları ile ilişkilerini koparmamış ve güçlü bağlarını devam ettirmiş etnik azınlıklar olarak tanımlayabiliriz.¹⁵

2. ERMENİ DİASPORASI

Ermeni diasporası kavramı ile Ermenistan’ın dışında yaşayan ve yaşadıkları ülkelerin vatandaşlığına tabi olarak yaşayan Ermeniler kastedilmektedir. Ermeni Diasporasının ortaya çıkışı ile ilgili genel kanı, Osmanlı Devleti’nin 1915 yılında çıkarmış olduğu Tehcir Kanunu sonrasında, Ermenilerin göç etmek zorunda kalarak dünyanın değişik bölgelerine yerleştikleri yönündedir.¹⁶

Diaspora kavramı 1980’li yıllarda Avrupa ve ABD’de dış diaspora (büyük diaspora) ve iç diaspora olarak 2 ayrı tanımla özdeşleşmiş ve yapılan tüm yayınlarda bu terimler kullanılmıştır. Burada bahsedilen dış diaspora kavramı ile Ermenistan’ı terk ederek dünyanın diğer ülkelerine dağılan Ermeniler

12 Tevrat’ta Tanrının Yahudi kavmine vereceği ceza şöyle anlatılır: “*Rab seni düşmanlarının önünde kırdracak; onlara karşı bir yoldan çıkacaksın ve onların önünde yedi yoldan kaçacaksın ve dünyanın bütün ülkelerinde serseri olacaksın.*” Bahsi geçen sürgün, MÖ 598-587’de gerçekleşen Babil Sürgünü’dür. Bkz. Dufoux, Belge, a.g.e., s. 1.

13 Dufoux, Belge, a.g.e., s. 13.

14 Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler*, İstanbul, USAK Yayınları, 2004, s. 40.

15 Mustafa Mutluer, “Ermeni Diasporası ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, *Jeopolitik Dergisi*, Bahar 2002, S. 2, s. 79.

16 Elif Arslan (2006) *Ermeni Diasporasının Ermenistan İç Politikası Üzerine Etkileri*, isimli Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

kastedilmektedir. İç diaspora ile kastedilen ise eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ülkelerine göç eden Ermenilerdir.

1980'li yılların sonları itibari ile Avrupa ülkelerinde ve ABD'de Ermeni toplumunu anlatmak için "Ermeni Diasporası" kavramının kullanıldığını görüyoruz. Ermenilerin bu kavrama iki farklı anlam yüklemeye çalıştıkları görülmektedir. Bunlardan birisi Ermeni Diaspora'sını, Ermenistan Devleti dışında yaşayan Ermeniler olarak değil, Anadolu'dan göç ettirilen ve bir daha Anadolu'ya dönmelerine izin verilmediği için dünyanın çeşitli ülkelerine dağılan ve oralarda yaşayan Ermeniler olarak takdim edilmesidir. Bir diğeri ise, Avrupa ve ABD'de yaşayan Ermenilerin verdiği veya vermeye çalıştıkları Ermenistan dışında, dünyanın çeşitli ülkelere dağılmış olarak yaşayan Ermeniler anlamıdır. Ancak buradaki "Ermenistan" Kafkasya'daki Ermenistan Devleti değildir. Bu ifade Kafkasya'daki Ermenistan'la birlikte Türkiye'deki, İran'daki, Azerbaycan'daki ve Gürcistan'daki Ermenilere ait toprakları da içine alır.¹⁷

Tehcir kararı ile birlikte Osmanlı Devleti'nden göç ettirilen Ermenilerin 345.000'i Kafkasya'ya, 140.000'i Suriye'ye 120.000'i Yunanistan ve Ege adalarına, 40.000'i Bulgaristan'a, 25.000'i Irak'a, 35.000'i Fransa, Avusturya ve Amerikan Birleşik Devletlerine gitmişlerdir. Fakat bunlar sonraları, değişik nedenlerden dolayı buralardan başka yerlere göç etmişlerdir. Ermenilerin göçü I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında da devam etmiş ve bugünkü diaspora ortaya çıkmıştır. Diaspora Ermenileri Amerika Birleşik Devleti, Fransa, İngiltere, Lübnan, Suriye, Filistin, Avustralya, Kanada, Meksika, Arjantin, Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Mısır, İran, Irak, Ürdün gibi Avrupa, Amerika ve Ortadoğu ülkelerine dağılmışlardır.

Dünyadaki Ermeni nüfusu, Ermenistan Devleti de dâhil toplam 6.000.000 civarındadır. Bunun 3.000.000'a yakını Ermenistan Devleti'nde yaşamaktadır. 1.000.000'a yakını eski SSCB ülkelerinde yaşamaktadırlar. Geriye kalan 2.000.000 Ermeni ise, yukarıda sayılan ülkelere dağılmışlardır. Adı geçen 2.000.000'a yakın Ermeni'nin 650.000-700.000'i Amerika Birleşik Devletleri'nde ve 300.000'i ise Fransa'da yaşamaktadır. Kanada'da 50.000, Avustralya'da 30.000, İran ve Lübnan'da da yaklaşık olarak 200.000 civarında Ermeni'nin yaşadığı tahmin edilmektedir.¹⁸ Bu bölüm çerçevesinde, ABD başta olmak üzere Ermeni diasporasının aktif oldukları ülkeler anlatılmaya çalışıldı.

17 Taşkiran, a.g.s., s. 113-125.

18 Taşkiran, a.g.s., s. 113-125.

3. ABD'DE ERMENİ DİASPORASININ OLUŞMASI

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ABD, Orta Doğu'daki gemi ticareti ile yapılan temasları sonucu Osmanlı toplumunu ve ekonomik kaynaklarını tanıma fırsatı bulmuştur. XVIII. ve XIX. yüzyıllar Osmanlı Devleti'nin hem iç işlerinde hem de dış ilişkilerinde sıkıntılı olduğu dönemdi. Bir tarafta Mora Ayaklanması¹⁹ ve ayaklanma neticesi Mora Yarımadası'nın Osmanlı Devleti'nden ayrılması, diğer tarafta Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi gibi hadiseler bu dönemde meydana gelmişti. Bu dönem ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerinin 7 Mayıs 1830 yılındaki ticaret antlaşması (*Seyrisefain ve İcrayı Ticarete Dair*) ile resmi boyut kazanması olarak da tarihe geçmiştir. Bundan sonra 1862 yılında ikinci bir antlaşma (*Ticaret ve Seyr-Ü Sefain*) imzalanmıştır. Bu iki ticaret antlaşması neticesinde, ABD Anadolu'ya yani Osmanlı coğrafyasına daha sık gelmeye başlamıştır.²⁰

7 Mayıs 1830 Antlaşması, Türk-Ermeni ve Türk-Amerikan ilişkileri açısından da önemlidir. Bu Antlaşma'nın 3. Maddesi günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası arenada sıkıntıya sokan durumun başlangıç noktalarından birisi olarak kabul edilmektedir. 3. Madde'ye göre "Amerikalı tüccarlar Osmanlı Devleti'nde simsarlar kullanabilecek, bu simsarlar herhangi bir millettten olabilecekler, bu simsarların Amerikan tüccarlarca çalıştırılmalarına Osmanlı makamları karışmayacak ve simsarlar, rahatça iş görebileceklerdi". Osmanlı Devleti'nde adı geçen dönemde simsarlığı, Rumlar ve Ermeniler yapıyordu. Türkler o dönemde askerlik ve çiftçilik ile uğraşıyorlar, bazıları da kamu görevi ifa ediyordu. Gayri Müslüm statüsünde olan Rumlar denizcilik ve ticaretle, Ermeniler ise esnafılık, zanaatkârlık, bankerlik ve simsarlıkla iştigal ediyorlardı. Bu yüzden Amerikalılar antlaşmayı yaparlarken simsarların her millettten ve dinden olabileceğini de hükme bağlamışlardır. Bunun neticesi olarak artık Amerika'ya bir Ermeni kapısı açılmış ve azımsanmayacak sayıda Ermeni buraya göç etmiştir. Nihayetinde ticaretin getirmiş olduğu kazanç sayesinde Amerika'da çok güçlü bir Ermeni burjuvazisi ortaya çıkmıştı.²¹ Ermeni

19 Mora isyanı, (1821) Mora Yarımadası'nda yaşayan Yunanlıların Osmanlı Devleti'ne karşı giriştikleri isyandır. Bu isyan Osmanlı Devleti tarafından bastırılmış olmasına rağmen Avrupa devletlerinin Osmanlı Devletinin iç işlerine karışması sonucunda Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasına neden olmuştur. Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk kez bir millet isyan sonrasında bağımsızlığını kazanmış ve bu durum Osmanlı'daki diğer ulusları da etkileyerek bölünmeyi hızlandırmıştır. Bkz. Serap Toprak, "1821 Mora İsyanı", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, S. 6, s. 317-318.

20 Yavuz Güler, *Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)*, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1, 2005, s. 234-237.

21 1862 yılında imzalanan Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması'nın 3. maddesi; "Memâlik-Mahrusedeli-ecl-it-ticare ikamet etmek üzere olan Amerika tüccârî sa'ir düvel-i mütehabbe tüccârî umur-i ticaretlerinde istihdam edecekleri simsarlar her ne millet ve mezhebden olur ise müdahale ve hilâf-ı mütad mu'amele olunmaya ve Amerika tüccar sefaini Memâlik-i Mahruse İskelelerine geldiklerinde ve hin-i azimetlerinde gümrük ve liman memurları tarafından düvel-i müşarün-ileyhim sefaininden ziyade yoklama olunmayalar". Bkz: Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, İstanbul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 5.

diasporası ABD'de oluşan burjuvazi kesiminin desteği ile birlikte sürekli olarak kendi tezleri doğrultusunda hareket eden kuruluşların (kilise, dernek, vakıf vb.) oluşturulmasının öncülüğünü yapmışlardır.

ABD'de 1887'den 2001 yılına kadar kurulan Ermeni kuruluşlarının sayısı 1046'nın üzerindedir.²² Bunun yanı sıra diaspora faaliyetlerine tam destek veren 135 kilise bulunmaktadır. ABD'de Ermeniler her yıl kiliseye 35.000.000 dolar yardımda bulunmaktadır. Kilisenin maddi kaynaklarının 250.000.000 doların üzerinde olduğu değerlendirilmektedir.²³ 1887 yılından 2000'li yıllara kadar ABD'de sistemli bir şekilde kurulan Ermeni kuruluşları ile birlikte Ermeni diasporası ABD Kongresi'nde oldukça etkili bir konuma sahip olmuştur.

4. FRANSA'DA ERMENİ DİASPORASININ OLUŞMASI

Osmanlı Devleti ve Fransa ilişkileri genel manada Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. 1536 yılında başlayan Osmanlı-Fransa ittifak ilişkisinin hemen ardından Fransa'ya tanınan kapitülasyonlar²⁴ bu durumun ticari ayağını oluşturmuştur. Kapitülasyonların Kanuni Sultan Süleyman'dan sonraki Osmanlı Padişahları tarafından da tanınması bu ilişkilerin daha da derinlik kazanmasına neden olmuştur.²⁵

1789 yılında Fransa'da ortaya çıkan ihtilâl, tüm dünyayı etkilediği gibi, Osmanlı Devleti'ni de derin bir şekilde etkilemiştir.²⁶ Fransız İhtilali neticesinde ortaya çıkan milliyetçilik akımlarının etkisiyle, tüm Avrupa'da bir ayrışma ve ulus devlet kurma fikri ortaya çıkmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti tebaasının parçası olan etnik unsurlar da bundan etkilenmişler ve neticede İmparatorluk hızlı bir şekilde bölünme evresine girmiştir. Yunanistan 1829'da, Sırbistan, Romanya ve Karadağ 1878'de, Bulgaristan 1908'de ve 1912'de de Arnavutluk bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.²⁷ Bu bölünme süreci ile birlikte Avrupa'daki sömürge devletlerinin bu bölgelere olan ilgileri de artmıştır.²⁸

22 Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve Dış Politika*, Bursa, MKM yayınları, 2009, s. 293-296.

23 Taşkıran, a.g.s., s. 113-125.

24 Osmanlı Devleti'nin Fransa ile diplomatik ilişkilere girmeye başladığı antlaşma Osmanlı Hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman ile Fransa Kralı I. François adlarına, Şubat 1535 tarihinde Sadrazam İbrahim Paşa ile Jean de la Forest arasında imzalanmıştır. Antlaşma 15 maddeden oluşmaktaydı. Bu antlaşmaya göre: Fransız tacirler Osmanlı topraklarında Türklerin verdiği kadar vergi verecek ve ticaret yapabilecekler, Fransızlar Osmanlı topraklarında konsüler yargı organları kurabilecek ve yargılama yapabilecekler ve bu yargılama sonuçlarını Osmanlı Devleti uygulayacaktır. Yine bu antlaşma ile Fransız vatandaşı olanlara Osmanlı topraklarında tam bir dinsel özgürlük tanınmıştır. Bu antlaşma ile Doğu Akdeniz'deki tüm Katolikler Fransa'nın koruyuculuğu altına alınmıştır. Bkz: Aybars Pamir, *Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yayınları, 2002, S. 2. C. 51. s.87-88.

25 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınlar, 2003, s. 66.

26 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, 1978, s. 87-88.

27 Arı, a.g.e., s. 149-150.

28 Armaoğlu, a.g.e., s. 41-42.

Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin tebaası olarak yaşayan Ermenilere olan ilgisi XIX. yüzyılın başlarında belirginleşmişti. Fransız Katolik Misyonerlerinin Anadolu'da yapmış oldukları çalışmalar neticesinde, Osmanlı Ermenilerinin önemli bir kısmı Ortodoks Gregoryan mezhebinden ayrılmış ve Katolik mezhebine geçmiştir. 1831 yılında Osmanlı Padişahı olan II. Mahmut, dönemin Fransız elçisinin tavassutu ile Katolik mezhebini tanımış ve bu sayede Ermeni cemaati arasında ayrışma başlamıştır.²⁹ Ayrışmanın sebebi ise, Avrupa devletleri ve ABD kökenli misyonerlik faaliyetlerinin kendi mezhepleri üzerine yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır.

Fransız Katolik Misyonerlerinin Anadolu'da yapmış oldukları çalışmalar neticesinde, Osmanlı Ermenilerinin önemli bir kısmı Ortodoks Gregoryan mezhebinden ayrılmış ve Katolik mezhebine geçmiştir. 1831 yılında Osmanlı Padişahı olan II. Mahmut, dönemin Fransız elçisinin tavassutu ile Katolik mezhebini tanımış ve bu sayede Ermeni cemaati arasında ayrışma başlamıştır.

Katolik misyonerler, Ermeniler arasında propaganda faaliyetleri bağlamında, gittikleri şehirlerde okul, manastır ve hastane gibi kurumlar açmayı da ihmal etmemişlerdir. İlk olarak 1829'da İzmir'de bir ticaret lisesi açtılar. 1834 yılında Padua'da açılan Muratyan Koleji özellikle Ermeni toplumunun aydınlanması konusunda oldukça etkili olmuştur. Sonrasında Paris, batı değerleri ile öğrenim görmek isteyen Ermeni gençlerinin en çok tercih ettiği şehir haline gelmeye başlamıştır. Burada eğitim gören Ermeni gençleri sonrasında İstanbul'a geri dönmüş ve milliyetçilik düşüncesini Anadolu'ya yaymaya başlamışlardır.³⁰

1880 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde yaşanan göçler sebebi ile Fransa'da azımsanmayacak kadar bir Ermeni topluluğu oluşmaya başladı. Bu dönemde Ermeni milliyetçiliğinde çok hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Zamanla Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve dağılmaya başlaması ile bağımsız bir Ermeni devleti kurma hayalinde olan Ermeniler hızlı bir şekilde Fransa'da teşkilatlanmaya başlamışlardır.³¹

Fransız misyoner okullarının ilk öğretmenleri rahibelerden oluşmaktaydı. İzmir ile başlayan bu eğitim kurumu açma işi zamanla İstanbul'a yayılmış ve burada da yetimhaneler açılmıştır.³² Aynı şekilde Harput'ta bir Fransız koleji kuran Fransızlar gayrimüslimlerin geleneklerini sürdürme, dinlerini unutmama,

29 Uluç Gürkan, Serdar Palabıyık, *Ermeni Sorununun Anlamak, Önyargıları Aşmak ve Nefretten Arınmak*, İstanbul, Destek Yayınları, 2011, s. 137.

30 Haluk Akbulut, *Arşiv Belgelerine Göre Türk-Fransız-Ermeni İlişkileri (1856-1920)*, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Van 2006, s. 54.

31 Gürkan, Palabıyık, a.g.e., s. 137.

32 Durmuş Yılmaz, *Fransa'nın Ermenileri Katolikleştirme Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayını, Konya, 2001, s. 57.

ayinlerinde yardımcı olma ve din adamlarının yetişmesi gerekliliği düşüncesi ile okullar açma yoluna gitmişlerdir. 1830'larda 70 kadar olan Katolik okullarının sayısı 1850'lerde 90'a çıkmıştır. Daha sonra giderek eğitim-öğretim faaliyetleri içine giren cemaat okulu niteliğindeki bu okullar, azınlık grupları içinde teşkilatlanmıştır. Yardım maksatlı olarak bu cemaatlere yaklaşan yabancı devletlerin etkisi ile bir kısım Ermeni, kısa zamanda bu devletlerin etkisine girmişlerdir.³³ Bu dönemde misyonerler bu okulların Osmanlı Devleti müfettişlerince denetlenmesine de sürekli olarak karşı çıkmışlardır. Buda bu okullarda eğitimin yanı sıra ayrılıkçı fikirler ile azınlıkların kışkırtılmasına da etken olmuştur. Şöyle ki, Osmanlı toprakları içinde cereyan eden Ermeni olaylarının neredeyse tamamının planlayıcıları bu okullarda eğitim gören tahsilli Ermeni vatandaşlarından oluşmaktaydı.³⁴

Ermeni-Fransız ilişkilerinde, Fransa'nın I. Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerin de müsaadesiyle Kıbrıs'ın Monarga bölgesindeki kamplarında örgütlediği, çoğunluğu Osmanlı vatandaşı olan Ermeni ve Suriyeli Araplardan oluşan Doğu Lejyonu, (*Legion d' Orient*) Fransız-Ermeni ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır.³⁵

1915 yılının Mayıs ayında Maraş civarındaki Zeytun'da yaşayan Ermeniler büyük bir isyan başlatmışlar ve Osmanlı Devleti bu isyanı bastırmak üzere bölgeye asker sevk ettiğinde bölgede yaşayan Ermeni kanaat önderleri Fransa'nın yardımını istemişlerdir. Bu isyanın bastırılmasının ardından bir grup Ermeni Mısır'a kaçarak İngilizlere sığınmışlardı. Ancak İngilizler bu mültecilere sığınma hakkı vermek istememiştir. Durumu takip eden Fransızların İngilizlerin mültecilere sığınma hakkı tanıması konusundaki baskıları da yetersiz kalmış ve İngiliz ile Fransız Dışişleri Bakanlıkları arasında yapılan yazışmalar neticesinde bu Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan savaşta kullanılabileceği kararlaştırılmış ve İngilizlerin kontrolünde olan Kıbrıs Adası'ndaki askeri kamplara yerleştirilmişlerdir. Nihayetinde Ermeni Doğu Lejyonu Ekim 1916'da kuruldu.³⁶

Doğu Lejyonu, kurulduğu tarihten 1917 yılı sonlarına kadar aktif olarak bir cephede savaşmamış ve Lejyon içinde isyanlar baş göstermiştir. Bu isyanlar neticesinde Lejyon'un İsmailiye'ye (Mısır'ın kuzeydoğusunda Süveyş Kanalı'nın ortalarında bulunan ve aynı adlı yönetim biriminin merkezi olan şehir) taşınmasına karar verilmiştir. İsmailiye'de kısa bir süre kalan Lejyon

33 Nejat Göyünç, *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000, s. 74-75.

34 Davut Kılıç, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve siyasi Mücadeleler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 114.

35 Ulvi Keser, *Kıbrıs Anadolu Ekseninde Ermeni-Doğu Lejyonu*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 2007, s. 223-226.

36 Keser, a.g.e., s 220-230. Ayrıca bkz: Gürkan, Palabıyık, a.g.e., s. 137-140.

birlikleri, I. Dünya Savaşı sonlarına doğru Suriye–Filistin cephesindeki çatışmalarda görevlendirilmek üzere Beyrut’a sevk edilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ile birlikte Doğu Lejyonu’nun hukuki varlığı sona ermiştir. Dönemin Fransa Başbakanı Clemenceau, ellerindeki bu gücü kaybetmek istememiş ve Lejyonla ilgili yeni bir düzenleme teklif etmiştir. Bu teklife göre, Lejyonun varlığı devam edecek ve Lejyon Fransız işgal bölgelerinde kullanılacaktır. Böylece Lejyon, Çukurova (Kilikya) bölgesine gönderilmiştir.³⁷

11 Aralık 1918’de Fransız Subayların idaresinde çoğu yerli Ermenilerden oluşan Fransız üniformalı 400 kişilik bir birlik Dörtüol’a, 17 Aralık 1918’de de 500 kişilik bir birlik Mersin’e girmiştir. 21 Aralık 1918’de Fransız ve Ermeni askerler Adana’ya girmiş ve 27 Aralık 1918 tarihinde Pozantı işgal edilmiştir.³⁸ 15 Eylül 1919’da İngiltere ve Fransa arasında Suriye İtilafnamesi imzalanarak, Maraş, Urfa ve Antep Fransızlara devredilmiştir. İngilizlerin bölgeden çekilmesi ile birlikte bölge çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu Fransız birlikleri tarafından işgal edilmiştir. 27 Ekim’de Antep, 29 Ekim’de Maraş ve 31 Ekim’de Urfa Fransızların kontrolüne geçmiştir.³⁹ Bu işgallere karşı Urfa ve Maraş civarındaki Kuvva-i Milliye güçleri direniş göstermiş, Fransız ve Ermeni birlikleri 11 Şubat 1920’de Maraş, 1 Nisan 1920’de de Urfa’dan geri çekilmişlerdir. Antep ise Ankara Antlaşması’ndan (20 Ekim 1921) sonra 25 Aralık 1921 tarihinde Fransızlar tarafından tahliye edilmiştir.⁴⁰

TBMM hükümeti ve Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması, Doğu Lejyonu’nun sonu olmuştur. Antlaşma sonrasında çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu birlikler geri çekilmiştir. Son Fransız birliği de 5 Ocak 1922’de Mersin’den ayrılmıştır. Bu antlaşma sonrasında Doğu Lejyonu’nun merkezi olan Kıbrıs Monarga’daki kamplar kapatıldı ve Ermeni Doğu Lejyonu askerlerin tamamı Fransız gemileri ile adadan gönderilmiştir.⁴¹

Fransa’ya göçün başlamasından 1914 yılına kadar geçen süre zarfında, Fransa’daki Ermeni komiteleri, tüm Avrupa’da Osmanlı İmparatorluğu’nun tebaası olan Ermenilere zulüm yaptığı ile ilgili olarak propaganda yapmışlardır. Propagandanın yanı sıra isyancı komiteler arasındaki koordinasyonu da bizzat yönetmişlerdir.⁴²

37 Gürkan, Palabıyık, a.g.e., s. 148.

38 *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, Seri No: 1, C. 4, s. 44-48.

39 Keser, a.g.e., s. 226-227.

40 Gürkan, Palabıyık, a.g.e., s. 166.

41 Keser, a.g.e., s. 522-531.

42 Gürkan, Palabıyık, a.g.e., s. 137-138.

Bolşevik İhtilali sonrasında Ermenistan'ın Rusya'ya bağlanması ve Fransızların Çukurova'dan çekilmesi sonrasında, bölgede yaşayan Ermeniler de terk ettiler. 1938 yılına kadar Suriye, Lübnan, Yunanistan, Sovyet Ermenistan'ından ve Türkiye'den 63.000 Ermeni Fransa'ya göç etmişlerdir. Bu göç ile birlikte Ermeniler Osmanlı topraklarında bulunan tüm dernek, parti ve kuruluşlarını da Fransa'ya nakletmişlerdir. XXI. yüzyıl başlarında Fransa'da sayıları 400.000'i aşan Ermeni, diaspora çatısı altında toplanarak Türkiye aleyhtarı propagandalarını aktif olarak yürütmekte ve Fransa Parlamentosu üzerinde de söz sahibi olabilmektedirler.⁴³

5. İNGİLTERE'DE ERMENİ DİASPORASININ OLUŞMASI

Ermenilerin İngiltere'deki varlıkları VII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemdeki Ermeni-İngiliz ilişkisinin sebebi Arap-İslam devletinin kurulması ve Ermenilerin yaşadıkları bölgelere doğru olan yayılmalarıdır ki, bunun neticesinde Ermeniler, İngiltere ve İrlanda'ya yerleşmişlerdir. Ortaçağa gelindiğinde iki toplum arasındaki ilişki dini ve ticari bir boyut kazanmıştır. XVII. yüzyıldan itibaren Ermeni tüccarlar İngiltere'ye ticaret maksatlı uğramaya başladı. Ermenilerin hem doğu kültürünü ve dillerini hem de batı kültürü ve dillerini bilmeleri ve Hıristiyan olmaları onlara çok önemli bir avantaj sağlamıştır. Bu avantajları sayesinde Ermeniler İngiliz dış politikasında çok önemli roller üstlenmişlerdi. XIX. yüzyılla birlikte Ermeniler İngiltere'de elde ettikleri bu güç ile azınlıklar konusunda Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde propaganda yapmaya başlamışlardır.

Ermenilerin İngiltere'de etkin olmasının en önemli nedenlerinden biride, kilisenin ve din olgusunun etkin olarak kullanılmasıdır. Manchester'da 1863 yılında ilk Ermeni Kilisesi açıldığında, bölgedeki Ermeni sayısı 30 kadardı. Zamanla bu sayı artmış ve kilisenin lobi faaliyetlerindeki önemi de artmıştır.⁴⁴

Kilise ve Doğu Ermenilerinin desteği ile kısa zamanda İngiltere'de çok sayıda siyasi parti ve örgüt kurulmaya başlanmıştır. Ermeni kimliği bilinci ve Bağımsız bir Ermenistan Devleti kurma amacı ile faaliyet gösteren bu siyasi parti ve örgütlerden bazıları şunlardır: Hınçak Devrimci Partisi (1887), Devrimci Federasyon (1890), Mart (1897), Hınçak (1894,1901-1903), Hayastan (1888-1892), Nor Kiank (1898-1902), Aptak (1894-1897), Hamaink (1894).⁴⁵

43 Samim Akgönül, *Fransa Ermeni Toplumu ve Türkiye: Propaganda ve Lobıcılık*, 2002, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=304>, 09.08.2012.

44 Laçiner, a.g.e., s. 355-358.

45 Laçiner, a.g.e., s. 359.

ABD ve Fransa ile kıyaslandığında İngiltere'deki Ermeni toplumunun sayı olarak çok daha az olduğu görülmektedir. İngiltere'de yaşayan Ermenilerin sayısının kabaca 15.000 ile 20.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Sayı olarak çok az olmalarına rağmen İngiltere'de Ermeni Lobisinin çok aktif olduğu görülmektedir. İngiltere'deki Ermeni diasporasının yaklaşık 200 yıldır Osmanlı ve daha sonrasında Türkiye aleyhtar propaganda yaptıkları ve ilk başladıkları dönemdeki İngiltere'deki toplam sayılarının 100 ila 200 kişilik gruplar olduğu tahmin edilmektedir.

ABD'deki Ermeni Lobisi'nin güçlenmesi dönemine kadar diasporanın merkezinin İngiltere olduğu ve Türkiye karşıtı eylemlerin buradan yönetildiği ile ilgili bir kanı vardır. XX. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde ABD ve Avrupa'da Ermeni lobileri, göç ile birlikte güçlenmeye başladıktan sonra lobi faaliyetlerinin merkezi el değiştirmiş ve yeni merkez ABD ve Fransa olmuştur. Her ne kadar merkez ABD ve Avrupa'ya yayılsa da İngiltere'nin etkinliği Londra merkezli devam etmekteydi.⁴⁶

1840 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Protestan misyonerlerin faaliyet alanı oldukça çoğalmıştı. Bu misyonerlerin amacı dini temelleri yaymaya dayansa da asıl gayeleri çok farklıydı. Adı geçen dönemde Osmanlı'daki Katoliklerin hamisi Fransa ve Avusturya, Katoliklerin hamisi ise Rusya idi. Bu üç devlet zayıflama dönemini fırsat bilerek mezheplerini koruma gayesi ile Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmeye başlamışlardı. İngiltere de bu plandan uzak durmadı. (Fransa, Avusturya ve Rusya'nın tekeline kırmak için) Ermenilere yakınlık göstererek, kendisini onların hamisi olarak görmeye başladı. Bu gaye ile Kudüs'te bir Protestan kilisesi kurularak ABD ile Almanya'nın yardımıyla diğer mezheplerden Protestanlığa devşirmeler başladı. Böylelikle hızlı bir şekilde Protestanlık yayılmış ve İngiltere bu sebeple tıpkı Fransa, Avusturya ya da Rusya gibi, Osmanlı Devleti topraklarında hak iddia eder bir duruma gelmişti.⁴⁷

İngiltere'nin Ermenileri kendi emelleri doğrultusunda nasıl kullandığı ile ilgili olarak 1894 yılında İstanbul'da Fransız Büyükelçiliği görevinde bulunan Paul Cambon, aynı yıl Quaid Orsay'a (Fransa Dışişleri Bakanlığı Merkez Binası) şunları yazmıştır: “*Gladstone, huzursuz Ermenileri örgütüyor; onları belli bir disiplin içine sokuyor ve onlara yardım vaat ediyor ve onların çoğunu Propaganda Komitesi'nden aldığı yardımıyla Londra'ya yerleştiriyor.*”⁴⁸ İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya ve bölgedeki Ermenileri örgütleyerek ayrılıkçı hareketlerin başlatılmasında aktif olarak yer aldığı değerlendirilebilir.

46 Laçiner, a.g.e., s. 353.

47 Şenol Kantarcı, *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası*, Ankara, Lalezar Yayınları, 2007, s. 24-26.

48 Fikret Türkmen, *On Soruda Ermeni Sorunu*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2001, s. 18.

6. ALMANYA'DA ERMENİ DİASPORASININ OLUŞMASI

Başta Fransa, ABD, Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Ermeni ayrılıkçılığını teşvik ettiği, hatta ayaklanmaları desteklediği bilinmektedir. Bu dönemde bölgede Alman misyonerlerinin de çeşitli çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Bu çalışmaları en etkin şekilde sürdüren isim de, Osmanlı Devleti'nin almış olduğu Tehcir kararını Ermeni soykırımına dönüştürmek için oldukça etkili bir lobi faaliyet sürdüren ünlü kültür bilimcisi Richard Lepsius'un oğlu Alman Protestan Papazı Dr. Johannes Lepsius olmuştur.⁴⁹ Lepsius gençliğinden itibaren Ermeni meselesine ilgi duymuş, bu bağlamda, “*Deutscher Hilfsbund für Armenian*” (Ermenistan İçin Alman Yardım Derneği) ve “*Deutsche Orientmission*” (Almanya'nın Doğu Misyonu) adlı iki derneğin kurulmasını sağlamıştır. Lepsius, Ermeni konusu ile ilgili olarak Almanya'nın yanı sıra İsviçre ve Hollanda gibi ülkelerde de propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur.⁵⁰ Fakat bu misyonerlerin Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldırı olayları konusunda ciddi bir destekleri olmamış ya da sınırlı kalmıştı. I. Dünya Savaşı'ndaki Osmanlı-Alman ittifakı sebebiyle Almanlar, Ermenileri desteklememiş, hatta Ermeni ayaklanmaları başladığında Osmanlı Devleti'ne, ayaklanmaları sona erdirme tavsiyesinde bile bulunmuşlardır.⁵¹

Almanya'da, Türkleri doğrudan Ermeni soykırımı yaptığını iddia ederek suçlayanlar olduğu gibi, Ermeni Zorunlu Göçü ve İskân nedeniyle suçlayanlar da vardır. Suçlamada bulunanlar, özellikle zorunlu göç kararından sonra Ermeni isyanlarının çıktığını iddia etmektedirler. Türk kaynakları ve I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Silahlı Kuvvetleri'nde karar bakımındaki komuta görevlerinde ve bölgede fiilen görev almış olan Alman subayları ise kesinlikle bir “*soykırım*” ifadesini kullanmamıştır. Hemen hepsi de Ermenilerin zorunlu göç ve iskânının gerekliliği konusunda hemfikir olup, hatta bunun için önerilerde bulduklarını söyleyenler de vardır.⁵²

Alman-Ermeni ilişkileri tarih boyunca çok sınırlı kalmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'ya göç eden Ermeni sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. XXI. yüzyılın ilk yılları itibari ile Almanya'da kaçak göçmenlerin de dâhil edildiği 30.000-35.000 kadar bir Ermeni nüfusunun varlığından bahsedilebilir. Ermeni Diasporasının Almanya'da fazla bir etkisi görülmez.

49 Laçiner, a.g.e., s. 399-400.

50 Ramazan Çalık- Zafer Atar, *Johannes Lepsius'un Şekillendirdiği Almanya'nın Ermeni Politikası*, Türk Yurdu Dergisi, Mayıs 2006, C. 6, S. 225, s. 91.

51 Laçiner, a.g.e., s. 399-400.

52 Türk tezini savunan ender Batılı tarih araştırmacılarından Justin McCarthy'de Alman subaylarını teyit ederek, henüz göç kararı alınmadan önce Ermenilerin birçok farklı yerde ayaklanma çıkarttığını yazmaktadır. Bkz: Celalettin Yavuz, *1915 Ermeni Zorunlu Göçüne Alman Subaylarının Bakışı*, Türk Yurdu Dergisi, Haziran 2006, C. 26, S. 226, s. 44. Ayrıca bkz: Justin McCarthy, *Sürgün ve Göç*, çev. Bilge Umar, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1988, s. 205.

Bunun nedenlerinden ilki ve belki de en önemlisi Almanya'da 2000'li yılların başında yaklaşık olarak 3.000.000'lük bir Türk nüfusunun yaşıyor olmasıdır. Bu nüfusun da yaklaşık olarak 800.000'i Alman vatandaşlığına geçmiş bulunmaktadır. Bu sayı ile birlikte Türkler Almanya'da neredeyse iktidarı belirleyebilecek pozisyondadırlar. Ermenilerin Almanya'da fazla etkin olamamalarının bir diğer sebebi de, Almanya ve Türkiye arasında ciddi ticaret ilişkilerin bulunmasıdır.⁵³ Fakat her ne kadar ilişkiler güçlü olsa da Alman Parlamentosu *Bundestag*, 16 Haziran 2005'te aldığı kararla sözde soykırımı tanıdı ve dönemin Alman devletinin bundaki rolünden dolayı resmen özür diledi. Kararda soykırım tabiri yalnızca bir yerde kullanıldı.⁵⁴ Bunun sebepleri üzerinde biraz durmak gerekir.

Almanlar tarihte hiçbir ulusun yapmadığı soykırımı, II. Dünya Savaşı sürecinde Yahudilere karşı yapmış ve bu olay uluslararası Nürnberg Mahkemesi⁵⁵ tarafından da tescil edilmişti. Almanya bu aşamadan sonra karara boyun eğmiş, özür dilemiş ve 100 milyar doların üzerinde tazminat ödemişti. Fakat soykırım suçlamalarından bir türlü kurtulamadı. Almanya dünyada etkin olma ve gerek ulusal gerekse de bölgesel liderliğe oynamaya başladığı dönemlerde başta ABD olmak üzere diğer egemen güçler karşısına hep bu suçlamaları çıkarmışlardı. İşte Ermeni sorunu burada Almanlara yardımcı oluyor. Zira Almanlar XX. yüzyılın ilk soykırımının Türkler tarafından yapıldığını ve hatta Hitler'in Türklerden ilham aldığını da iddia etmektedirler.⁵⁶

7. RUSYA'DA ERMENİ DİASPORASININ OLUŞMASI

Ermeniler ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar, Ermenilerin X-XI. yüzyıllardan itibaren Kiev'e, XIV. yüzyılda ise Moskova'ya göç ettiklerini yazmaktadırlar. Bu dönemlerde Kiev ve güney devletleri arasında ticari ilişkiler kurulmasında Ermeni tüccarların önemli bir rolü olmuştur. Bu dönemde Kiev'de yaşayan Ermenilerin ticaret, zanaat ve hekimlikle uğraştıkları ifade edilmiştir. XIV. yüzyılda Ermeni cemaat Ukrayna'daki Letonya Prenslüğünden ayrıcalık alır ve bu ayrıcalıklar ile şahsi mülk sahibi olmalarına, zanaat ve ticaretle uğraşmalarına imkân sağlar.⁵⁷

53 Selami Kılıç, *Ermeni Sorunu ve Almanya, Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s. 218.

54 Soykırımı Hangi Ülke Nasıl Tanıdı? *NTVMSNBC* İnternet Sitesi, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25068549/#storyContinued>, 02.04.2012.

55 Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Ekim 1945'te ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin açtığı ünlü dava. Almanya'nın Nürnberg şehrinde yapıldığı için bu isimle anılmıştır. Davada Nazi Partisi "insanlık suçu, savaş suçları, dünya barışına karşı işlenen suçlar ve savaşa sebep olmak" suçlarından yargılandı. Dünya barışına karşı işlenen suçlar tanımından ilk kez bu davada söz edildi. Davalı 24 kişi ve 6 organizasyon ve davacılar da yukarıdaki ülkelerdi. Yargılanan 24 kişi beraat ve 10 yıl hapis cezasından idam cezasına kadar değişen cezalar aldılar. Çoğu idam edildi. Bkz: http://tr.wikipedia.org/wiki/N%C3%BCrnberg_Uluslararası%C4%B1, 05.04.2012.

56 Laçiner, a.g.e., s. 400-401.

57 Hatem Cabbarlı, "Rusya'da Ermeni Diasporası: Oluşumu ve Faaliyetleri", *Ermeni Araştırmaları*, Eylül-Ekim-Kasım, 2011, S. 3, (Erişim) www.eraren.org/index, 03.05.2012.

Ermenilerin Rusya'nın güney kısımlarıyla XIII. yüzyılın başlarından itibaren ticaret ilişkilerini kurdukları ve bu bölgeye yerleşmeye başladıkları bilinmektedir. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra güney bölgelerde (Ukrayna) özellikle, Lvov'da Ermeni yerleşim yerleri kurulmaya başlandı. Ermeniler bu dönemde Lvov'da kilise yapmak için izin aldılar. O dönemde Rusya'da yaşayan Katoliklere böyle bir imkân tanınmıyordu. Özellikle ticaret ile çok yüksek bir itibar elde eden ve her yönden kendilerini kabul ettiren Ermeniler bu ayrıcalıkları her zaman alıyorlardı. Tüm bunların yanı sıra Ermenilerin askerlik yükümlülükleri de yoktu.⁵⁸

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Rus Çarı I. Petro ile Ermeniler arasında olumlu bir ilişkinin başladığı bilinmektedir. Rusya, İran ile savaşırken Ermenilerden faydalanmış ve bunun sonucunda Ermeni-Rus ilişkilerinde gelişmeler kaydedilmiş ve güven ortamı meydana gelmiştir. Bu dönemde Çarlık Rusya'sı gücünü arttırmak ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarını ele geçirmek istiyordu. Rusya, Ermeniler ile iyi ilişkiler kurmak için "din" olgusunu kullanmış ve Osmanlı tebaasındaki Hıristiyanların hamiliği rolüne soyunmuştur.⁵⁹ Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin tebaası olan azınlıklar (özellikle Ermeniler) lehine düzenlemeler yapmaları konusunda baskılarda bulunuyordu.

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Rusya dini bağlarını kullanarak Yunan halkları üzerinde propaganda yapmaya başlamış, bunun neticesinde yoksulluğun ve topraksızlığın ciddi boyutlara geldiği Mora'da, 1821 yılında ayaklanma başlamıştı. Rusya, Yunanistan'ı ayaklanmadan sonra da desteklemeye devam etmiş ve nihayetinde 1829 yılında Yunanistan bağımsızlığını kazanmıştı. Bunun neticesinde Rusya zayıflayan Osmanlı'ya karşı savaş açmakta gecikmemişti.⁶⁰ Karadeniz kıyısından içerilere doğru ilerleyen Ruslar Anapa (Rusya'da Karadeniz kıyısında yerleşim yeri) ve Ahıska'yı (Gürcistan'da yerleşim yeri) ele geçirmişlerdi. Doğu Anadolu'da yaşayan Ermeniler sayesinde Kars vilayetini ele geçirmiş ve Erzurum'a kadar ilerlemişlerdi.⁶¹ Netice itibari ile Ahıska, Kars, Erzurum ve Bayazıt gibi çok önemli kaleler bölge Ermenilerinin desteği ile Rusların eline geçmişti.⁶² Bu savaşın en önemli sonucu Osmanlı Devleti'nin Kafkaslar ile olan coğrafik bağının kopması olmuştur.

58 Mesut H. Caşın, "Ermenistan Silahlı Kuvvetleri", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 1995-1996, C. 2, S. 4, s. 54.

59 Şenol Kantarcı, "ABD ve Kanada'da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım, 2001, S. 3, s. 4-5.

60 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul, Filiz Yayınları, 1985, s. 112.

61 Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, E Yayınları, 1983, C. 2, s. 60.

62 Kemal Beydilli, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 368.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı vatandaşı olan Ermenilere yeni bir fırsat sunmuştu. Anadolu'nun doğusunun Rus işgaline Ermeniler aktif olarak katılmış, hatta Rus ordusunda subay olarak görevlendirilenler bile olmuştu.⁶³ Buradan da anlaşılacağı üzere, Ermeni-Rus ilişkilerinde taraflar Osmanlı Devleti'nin parçalanması üzerinde anlaşmışlardı.

Çok uzun bir olgunlaşma süreci yaşayan Ermeni diasporası, XIX. yüzyıla kadar Rusya'da yaşayan elit Ermenilerden oluşuyordu. XIX. yüzyılın son çeyreği ile birlikte Ermeniler, bağımsız bir Ermenistan devleti kurma düşüncelerini hayata geçirmek için Rusya ile ciddi bir işbirliği içine girmişlerdi. XX. yüzyılın sonlarına doğru Ermenistan ve Azerbaycan arasında baş gösteren ve 2012 yılı itibari ile halen devam etmekte olan, Dağlık Karabağ sorununun başlamasının sebebi olarak diaspora gösterilmektedir. Ermeniler 1960'lara kadar sözde soykırım konusunda Rusya'da ciddi bir faaliyete girişmemişlerdi. 1965'te ise sözde Ermeni soykırımının 50. yıldönümünü nedeni ile Moskova'dan izin alınması ile Ermeni propagandası faaliyetlerine başlamışlardır. 1965 yılı Sovyetler Birliği'ndeki Ermeni diasporası için bir dönüm noktası olmuştur.

Çünkü bu tarih ile birlikte Ermeniler artık çok açık bir şekilde Azerbaycan ve Türkiye'ye karşı faaliyetlerine başlamışlardır. 1985'ten sonra SSCB'de Devlet Başkanlığına Mihail Gorbaçov'un getirilmesi Ermeni diasporasının faaliyet alanının genişlemesine ve gelişmesine yardımcı olmuştur. SSCB'nin dağılması ile birlikte Rusya'da bulunan Ermeniler de kurumsallaşmaya başladılar. Bu aşamadan sonra Rusya'nın büyük şehirlerinde Ermeni diasporası belirli bir güce ulaşmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Rusya'daki diasporanın amacı da Türkiye aleyhinde propaganda yapmak, sözde soykırımı kabul ettirmek, aynı zamanda Dağlık Karabağ sorunda Rus kamuoyunun ve siyasilerinin desteğini alarak Rusya'dan maddi destek sağlamaktır.

Rusya'daki Ermeni diasporası Avrupa'daki Ermeni diasporası kadar güçlü ve aktif değildir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir.

- Rusya'daki Ermeni diasporasının etkinliklerine çok geç başlaması. (1990'larda)

63 Bilal Şimşir, *Osmanlı Ermenileri*, çev. Şinasi Orel, Ankara, 1986, Belge No. 116.

- Rusya'daki diasporanın ekonomik anlamda Avrupa'daki diaspora kadar güçlü olmayışı.
- Diaspora kuruluşları arasında bazı konularda anlaşmazlıkların ortaya çıkması.⁶⁴

Netice itibari ile Rusya'daki Ermeni diasporası, Rusya'da siyasi ve ekonomik alanında bazı başarılar elde etmesine ve Ermenistan'ın Devleti'nin çıkarlarını korumak için çabalamasına karşın Avrupa'daki Ermeni diasporası kadar etkili değildir.⁶⁵

8. LÜBNAN'DA ERMENİ DİASPORASININ OLUŞMASI

1919-1922 yılları arasında devam eden Milli Mücadele döneminde, Maraş, Urfa ve Antep'te İngiliz ve Fransızlarla birlikte hareket ederek bölge halkına zulüm yapan Ermeniler (yaklaşık 120.000 kişi), 20 Ekim 1921 tarihinde Milli Mücadele Hükümeti ve Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile Çukurova (Kilikya) bölgesini terk ederek Fransızlar tarafından Lübnan'a yerleştirilmişlerdir.⁶⁶ Nihayetinde Ankara Antlaşması ile birlikte Fransa'nın Çukurova bölgesinde kurmak istediği Ermeni yurdu hayali başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında 24 Nisan 1920 tarihinde San Remo Konferansı sonucunda imzalanan Sevr Antlaşması'na göre, Lübnan ve Suriye Fransız mandasına bırakılmıştı. Maraş, Urfa ve Antep bölgesinden getirilen Ermeniler Lübnan'a çok kısa sürede yerleştirilmiş ve Fransızlar tarafından kendilerine Lübnan vatandaşlığı verilmişti.⁶⁷

XXI. yüzyılın başı itibariyle Lübnan'da Ermeni toplumuna ait Taşnak, Hınçak ve Ramgavar olmak üzere 3 parti faaliyet göstermekte ve yaklaşık 116.214 Ermeni'nin yaşadığı tahmin edilmektedir. Lübnan Parlamentosu'nda 6 Ermeni milletvekili görev yapmaktadır. ABD ve Fransa kadar etkili olmasa da Lübnan, siyasi, kültürel, dini ve sosyal kurumları ile Ermeni diasporası açısından önemli bir merkez niteliğindedir.⁶⁸

64 Cabbarlı, a.g.m.

65 Cabbarlı, a.g.m.

66 Esat Uras, *The Armenians in History and the Armenian Question*, İstanbul 1988, s. 389-78. (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=250, 06.10.2012>.

67 Erdal İlter, "Lübnan'da Ermeni Diasporası", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 3, Eylül-Ekim-Kasım 2001, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=250, 06.10.2012>

68 İlter, a.g.m.

BÖLÜM III

LOBİCİLİK

Lobi terimi kelime anlamı olarak “koridor” manasına gelmektedir. Fakat teknik olarak “Kongre koridoru” olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda lobıcılık de bu koridorlarda yapılan kulis çalışmaları olarak kabul edilmektedir.⁶⁹ Lobıcılığı, bir grup veya topluluk adına hareket ederek hükümet kararlarını etkilemek amacıyla planlanan ve bu amaçla vatandaşla karar vericiler arasında kurulmaya çalışılan bir tür iletişim,⁷⁰ bu faaliyetle uğraşanları da lobici olarak tanımlamak mümkündür. Lobıcılığın yasal düzenlemeye tabi olduğu ABD’de, 1946 yılında yürürlüğe giren Federal Lobi Yasası’nda lobici; Amerikan Kongre’sindeki yasaları etkilemeye veya yasanın çıkmasını veya çıkmamasını sağlamaya çalışan, bunun için doğrudan veya dolaylı para ve diğer değerli eşyaları alan veya toplayan veya asıl amacı bu olan kişiler olarak tanımlanmaktadır.⁷¹

Lobi kavramı genelde baskı grubu ile aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Fakat bu iki kavram gerçekte birbirinden farklı anlamlar ifade etmektedir. Baskı grupları, modern demokrasilerde faaliyet gösteren, teşkilatlanmış, iyi organize olmuş ve etkileme gücüne sahip, aralarında fiili bir çıkar birliği olan fertlerden oluşan yapılardır.⁷² Lobiler ise baskı gruplarının çıkarları ve istekleri doğrultusunda kanunların çıkartılması, iptal edilmesi ve değiştirilmesi konularında faaliyet gösteren ve bu çerçevede hükümet yetkilileri ile sürekli irtibat halinde olan yapılardır.⁷³

Pek çok ülkede varlığını sürdüren lobıcılığın mesleki anlamda ilk kez ABD’de kullanıldığı ileri sürülmektedir. Bu oluşum ABD’de çok önemli bir iş kolu haline gelerek en cazip mesleklerin başında yer almaktadır. Lobıcılığın ABD’de bu kadar etkin olmasının sebepleri de vardır. Bunların başında ABD’nin gerek ekonomik gerekse de siyasi yönden tartışılmaz üstünlüğü ile ülkedeki mevcut iki partili siyasi yapı gelmektedir.⁷⁴

Yönetim biçimi olarak parlamenter sistemi benimseyen ülkelerde farklı siyasi görüşlere ve inançlara sahip olan kişi ve grupların oluşturduğu çok geniş bir siyasi parti dağılımı mevcuttur. Bu farklı görüşleri benimseyen kişi ve gruplar hükümetler üzerinde etkili olmak için siyaseti ve bunun vazgeçilmez unsuru

69 Aydan Kodaloğlu, “ABD’de Lobi ve Lobıcılık”, *Avrasya Dosyası*, 1994, C. 1, S. 1, s. 30.

70 Lester W. Milbraht, *The Washington Lobbyists*, Westport, Connecticut, Greenwood Press, 1963, s. 7-8. Ayrıca bkz: Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı*, s. 152.

71 Hrebener, Roland J. - Ruth K. Scott, *Interest Group Politics in America* 2nd ed, Englewood Cliffs, New Jersey: 1990, s. 69. Ayrıca bkz: Arı, *Amerika’da Siyasal Yapı*, s. 153.

72 Hakan Ay, *Vergi Politikaları ve Baskı Grupları*, İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi Yayınları, İzmir, 1998, s. 6.

73 Ürek, Doğan, a.g.e., s. 12.

74 Dinçer, a.g.e., s. 45.

olan siyasi partileri kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmektedirler. Fakat ABD'de mevcut olan siyasi yapı çok partili sistemden uzaktır. Sistemde sadece iki parti vardır ve bu durum çıkar ve baskı gruplarının parti kurarak sistem üzerinde etkili olmasını engellemektedir. Bunun neticesinde bu tür guruplar amaçlarına ulaşmak için lobi faaliyetlerine yönelmektedirler.⁷⁵ Bu bağlamda lobilerin faaliyet gösterdikleri ülkelerde ya da kurumlarda olumlu bir yönde kabul görmeleri ve güven kazanmaları da çok önemli bir konu haline almaktadır.

1. LOBİCİLİK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ (ABD-AB)

Lobicilik benzeri uygulamaların dünyanın en eski medeniyetlerde de uygulandığı ileri sürülmektedir. Antik Yunan yasalarında vatandaşların şehir idarecileri ile karşı karşıya gelmesi için bir başka kimseyi görevlendirmesi normal karşılanıyordu. Marco Polo Venediklilere özel ticari kolaylıklar sağlamak için Çin İmparatorluğunda lobi çalışmaları yapmıştır. Ayrıca Cizvit Rahipleri de Portekizlilere ticari anlamda imtiyazlar sağlamak amacı ile Japon İmparatorluğunda lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁷⁶

Kişilerin, baskı gruplarının ya da farklı ülke hükümetlerinin iktidarları etkilemek için kullandıkları lobicilik kavramının sosyal hayatta kullanıldığı ilk yer olarak ABD kabul edilmiş ve Lobici kelimesi de ilk olarak 1839 yılında ABD'de kullanılmaya başlanmıştır. 1869–1877 yıllarında ABD Başkanı olan Ulyses Grant, hükümet çalışmalarını kısa bir süre Llard otelin lobisinde yürütmüştür. Bunu fırsat bilen baskı grupları sürekli olarak bu otelin lobisine gitmeye ve başkanı kendi istekleri doğrultusunda etkilemeye çalışmışlardır.⁷⁷

ABD'de Cumhuriyetin kurulması ile birlikte lobi faaliyetleri de hız kazanmıştır. İlk zamanlar yürütülen lobi faaliyetleri kaba kuvvet ve silah zoru ile yürütülmeye çalışılmış fakat daha sonrasında kongre üyelerine rüşvet vermek ve yemeğe götürmek gibi yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Demokrasinin ilerlemesi ile birlikte lobicilik faaliyetleri de ABD'de hızla gelişme göstermiş ve bu işle uğraşanların sayısında ciddi artışlar görülmüştür.⁷⁸

Adı geçen dönemde ABD'nin en ünlü lobicisi Colt silahlarının yapımcısı Samuel Colt olmuştur. Colt kendi adını taşıyan silah firması ile ilgili olarak

75 Dinçer, a.g.e., s. 46.

76 Ken Kollman, *Outside Lobbying*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1998, s. 93. Ayrıca bkz: Ekrem Erdiç Gülbaş, (2007) *Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı Grubu Olarak Lobilerin Rolü: ABD Örneği*, isimli yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

77 Dinçer, a.g.e., s. 52.

78 Nurdoğan Rigel, *Medya Ninnileri*, 1. Baskı, Sistem Yayıncılık ve Matbaacılık Yayınları İstanbul, 1993, s. 54.

kongrede aleyhte karar çıkmaması için dönemin kongre üyelerinin çoğuna 10.000 dolarlık rüşvet vermiş ve bu dağıtım işini güzel bayanlara yaptırmıştır. 1850'li yılların en başarılı lobicilerinden birisi de ilk olarak gazetecileri kiralama yolu ile yün sektörünün sorunlarını dile getiren Thorlow Weed'dir.⁷⁹

ABD'de lobicilik ile ilgili ilk yasal düzenleme 1876 yılında hayata geçirilmiştir. Bu tarih ile birlikte lobicilik ile uğraşan kişilerin resmi makamlara giderek bu işi yaptıklarına dair kayıt altına alınmaları istenmişti. Bunu takiben 1938 yılında Yabancı Temsilciler Yasası çıkarıldı. ABD'de Lobicilik ile ilgili en kapsamlı yasa ise 1946 yılında çıkartılan Federal Lobi Yasası olmuştur. Bu yasa ile birlikte lobi yapan kişiler ve kurumlar her tür hesaplarını üçer aylık periyodlar halinde Kongre'ye iletmek zorunda bırakılmışlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında lobicilerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde ise artık yabancı ülkelerdeki çıkar grupları da Washington da lobi faaliyetlerini yürütmeye başlamışlardı. Bu dönemde Güney Koreli iş adamlarının kongre üyelerine 500.000 ile 1.000.000 dolar arasında rüşvet vermeleri ve bu olayın da Washington Post gazetesinde deşifre edilmesi ile birlikte lobicilerin kullanmış oldukları yöntemler sorgulanmaya başlanmış, bu olaya karışan Kongre üyelerinin çoğu ya tutuklanmış ya da Kongre'den uzaklaştırılmıştır. Bu olayda kanun yapıcılar, hukukçular ve gazetecilerin de aralarında bulunduğu toplam 115 kişinin adı geçiyordu.⁸⁰

1980'li yıllarda teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki gelişme ile birlikte lobicilik farklı bir boyut kazanarak tüm vatandaşlara hitap etmeye başlamıştı. Bu sayede lobiciler sadece kendileri değil, kendileri gibi düşünen insanlarla birlikte hareket etmeye başlamışlardı. Yahudi lobisi, Türk lobisi, Yunan lobisi, Ermeni lobisi, Arap lobisi ve Japon lobisi ABD'deki etkin lobilere örnek olarak verilebilir.

AB'de yapılan lobicilik, gerek ABD ve gerekse de Birliğe üye diğer devletlerden farklılık göstermektedir. Bunun sebebi de birlikteki karar alma süreçlerindeki karmaşık yapıdır. AB'de lobicilik faaliyetlerinin en etkin olduğu yer şüphesiz Brüksel'dir. Birlikte lobicilik faaliyetleri 1950 yılından sonra (Avrupa Kömür, Çelik Topluluğu Antlaşması-1951 Paris Antlaşması- AKÇT) oluşmaya başlamıştır. AB'de lobiciliğin gelişimi 4 ayrı döneme rastlamaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- AKÇT Antlaşması'ndan Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan seçimine kadar olan dönem (1951-1979).
- Avrupa Parlamentosu seçiminden 1985'e kadar olan dönem,

79 Dinçer, a.g.e., s. 58.

80 Dinçer, a.g.e., s. 58.

- 1985 yılından Birlik Antlaşması'nın yapıldığı 1992 yılına kadar olan dönem
- 1992'den günümüze kadar olan dönem.⁸¹

Özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren AB'de, lobcilik alanında çok büyük gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. 2000 yılı başlarında Brüksel'de, AB kurumlarına kayıtlı durumda 20.000'e yakın lobici faaliyet göstermektedir. Ayrıca dünya genelinde 3.000 civarında çıkar ve baskı grubunun Brüksel'de daimi temsilciliği bulunmaktadır. Bunların çoğu dünyadaki diğer devletlere ait ekonomik nitelikli temsilciliklerden oluşmaktadır. Ayrıca sosyal, kültürel, etnik, dini vb. kurumların temsilcilikleri de lobi faaliyetlerini sürdürmektedir.⁸²

2. LOBİLERİN BAŞARISINI ARTTIRAN ETMENLER

Olezsek, lobilerin karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olması ve bunun neticesinde başarı kazanması için

- “Üye sayısının fazla olması,
- Seçmen sayısının çokluğu,
- Maddi imkânların yeterli olması,
- Örgütü yöneten lider kadro ile alt kademe yöneticilerinin yaptıkları işte profesyonel olmaları” gerektiğini söyler.⁸³

Murphy, lobicilikte başarıyı etkileyen etmenler arasında kişisel yetenek ve mesleki bilgiye vurgu yaparak, başarılı lobiciyi şöyle tanımlamaktadır:

Başarılı bir lobici, değişik durumlara çabuk ayak uydurabilecek esnekliğe sahip, yetenekli, prestij sahibi, dürüst ve karşısındakinde güven oluşturan bir karaktere sahip olan kişidir. Bunun dışında lobici, işini yaparken örneğin komitede ilgili yasa veya karar üzerinde kimin daha etkili olabileceğini öngörebilmesi, son kararı kimin vereceğini doğru araştırması ve bu işin üstesinden gelebilmesi için ne kadar ve kimlerin desteğine ihtiyacı olduğunu önceden bilmesi gerekir.⁸⁴

81 Arif Esin, “Avrupa Birliğinde Lobicilik”, s. 135-140. (Erişim) <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/15628/14811>, 14.07.2012

82 “Lobicilik Nedir? Ne Değildir?”, (Erişim) <http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma-yorum/basinda-cikanlar/1372-lobicilik-nedir-ne-deildir.html>, 14.07.2012.

83 Walter J. Olezsek, *Congressional Procedures and the Plicy Process*, 2nd ed. Wash. D.C.: Congressional Quarterly Inc., 1984.

84 Thomas P. Murphy, *Pressures Upon Congress*. New York: Barron's Educational Serious, Inc. 1973), s. 6. den aktaran, An. a.g.e., s. 161.

Bu konu ile ilgilenen tüm araştırmacıların ortak bir noktada birleşmektedirler; o da, grup ne kadar büyük ve seçmen sayısı da buna paralel olarak çok ise lobilerin başarılı olma ihtimalinin arttığıdır. Bunun neticesinde milletvekilleri, kongre üyeleri ya da siyasi partiler otomatikman bir sonraki seçim sürecini düşünür ve buna göre hareket ederler. Örneğin Türkiye'nin Amerika'da seçmen sayısının azlığı nedeni ile ABD'de karar alıcılar üzerinde yeteri kadar etkili olmadığı kabul edilmektedir.⁸⁵

Lobilerin başarısını etkileyen diğer bir gereklilik de maddi yönden sahip oldukları güçtür. Gün geçtikçe seçim kampanyalarının maliyetleri artmakta ve milletvekili olmak isteyenler tek başlarına bu masrafları karşılayamaz hale gelmektedirler. Bunun en bariz örneği ABD'deki Kongre seçimlerinde karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶ Ayrıca lobicilerin basın ve medyayı etkin kullanarak kamuoyu desteğini sağlamaları için maddi güç şüphesiz çok büyük önem arz etmektedir.

Lobilerin başarısını etkileyen faktörlerden grubun büyüklüğü ya da seçmen sayısının çokluğu şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Fakat grup üyelerinin statüleri ve toplum içindeki nitelikleri de grubun başarısı için çok önemli olabilmektedir.

3. LOBİCİLİK TEKNİKLERİ

Lobicilikte bir birinden farklı yöntemler mevcuttur fakat önemli olan bu tekniklerin fazlalığı değil, doğru zamanda, doğru teknikler kullanılarak yapılmasıdır. Bu teknikler; doğrudan ve dolaylı lobicilik olarak sınıflandırılabilir.

3.1. Doğrudan Lobicilik

Lobiciliğin en etkili olduğu yöntem olarak kabul edilmektedir. İç lobicilik olarak ta adlandırılan bu yöntem tamamen Kongre'nin içinde yürütülen çalışmalardan oluşur.⁸⁷ Adından da anlaşılacağı gibi bu tür lobicilik yönteminde lobi yapan kişi aracı kullanmadan siyasi karar alıcı veya alıcılar ile direkt bir araya gelerek görüşme yapar. Görüşmeyi yapan bu kişi lobici olarak adlandırılır. Örgüt adına lobi faaliyeti yapan bu kişi örgütün lideri, üyesi veya kiralanmış bir lobi firmasının personeli olabilmektedir. Ayrıca bu lobici, adına çalıştığı kurum, örgüt ve baskı grubu için gerek yerel, gerek ulusal, gerekse de

85 Arı, a.g.e., s. 161.

86 Arı, a.g.e., s. 162.

87 Dinçer, a.g.e., s. 114.

uluslararası anlamda lobi faaliyetlerini yürütebilmektedir.⁸⁸ Yeni bir kanunun çıkartılması, değiştirilmesi ya da iptal edilmesi konusu ile uğraşan siyasi karar alıcılar bu konuda kendilerine yardımcı olmak isteyen lobilerden yardım talep edebilmektedirler. Bunun sebebi de lobilerin kanun ve mevzuatları çok iyi bilmeleridir.

3.2. Dolaylı Lobicilik/Halka Dayalı Lobicilik

Halkın lobi faaliyetlerine etkin olarak katılması ve bu şekilde başarı sağlamak amacıyla tamamen kamuoyuna yönelik olarak yapılan lobicilik türüdür. Bu şekilde lobicilik yapmak isteyen kurum ya da örgütler bu faaliyetlerini ya kendileri ya da bu konuda uzmanlaşmış halkla ilişkiler şirketleri (public relations: PR) ile birlikte yürütmektedirler. Lobi yapmak isteyen kurum, kuruluş, devlet, örgüt ve şirketler lobi yapmak istedikleri bölgeye yabancı olduklarından ve ilgili ülkenin kanun ve mevzuatlarını bilmediklerinden bu konuda uzmanlaşmış şirketlerle çalışmak isterler. Bu gibi halkla ilişkiler şirketlerinin en yoğun olduğu yer ise ABD'de New York ve Washington'dur.⁸⁹

Teknolojideki gelişme ile birlikte iletişim araçlarındaki sayı ve çeşitlilik artarak lobicilik yapmak isteyenlere büyük fırsatlar ve yeni teknikler sunmuştur. Siyasi karar alıcılar ile dostluk kurmak, belirli zaman aralıklarında bürokratları ziyaret etmek, düzenli aralıklarla medya ziyaretlerinde bulunmak, kongre üyelerine mektup, telefon, faks, dilekçe, e-posta ve kartpostal göndermek dolaylı lobicilikte başvurulan yöntemlerin başında gelmektedir.⁹⁰

4. LOBİCİLİK YÖNTEMLERİ

Lobilerin başvuracağı yöntemler sahip oldukları güce ve ellerindeki kaynaklara göre değişebilmektedir. Lobi yapmak isteyenler ellerindeki bu kaynaklara ve imkânlara göre nasıl bir çalışma yapacaklarını önceden belirlemek zorundadırlar. Başvuracakları bu yöntemler doğrudan ya da dolaylı olabilmektedir.

4.1. Yüz Yüze Görüşme

Konu ile ilgili olarak çalışma yapan araştırmacıların da kabul ettiği en etkili yöntem, lobilerin siyasi karar alıcılar ile yaptığı yüz yüze görüşmelerdir. Bu

88 Arı, a.g.e., s. 153.

89 Arı, a.g.e., s. 155-156.

90 Dinçer, a.g.e., s. 117.

yöntem ile karar alıcılar lobicilerin ne istedikleri konusunda direkt olarak bilgi sahibi olabilmektedirler.⁹¹ Ayrıca bu sayede her iki tarafın da birbirilerini tanıma fırsatı doğmakta ve karşılıklı güven ortamının oluşması sağlanabilmektedir.⁹² Yüz yüze görüşme yönteminin başarılı olabilmesi için lobicinin siyasi karar alıcılar ile ilgili kanun ve mevzuatlar hakkında doyurucu bir bilgiye sahip olması gerekmektedir. Lobciler ile karar alıcılar arasındaki iletişimin en iyi yolu toplantılardır. Bu toplantılar için en uygun yerler kamuya açık alanlar olan restoranlar, spor salonları, taksiler, kafeler, bürolar vb. yerlerdir.⁹³

4.2. Komite Oturumlarına Katılmak

Lobicilerin karar alıcılara isteklerini duyurmak için kullandıkları etkili yöntemlerden bir diğeri de komite oturumlarına katılarak fırsat verilmesi halinde buralarda konuşma yapmaktır. Bu şekilde komite toplantılarına katılma geleneği ABD’de lobicilere önemli avantajlar sağlamaktadır. Çıkar ve baskı gruplarının kendilerini ifade etmeleri, istek ve önerilerinin kayıtlara geçmesini sağlamaları açısından bu tür toplantılar çok önemlidir. Bu tür toplantılara medyanın katılması ile birlikte lobiciler istek ve önerilerini toplumun tüm kesimlerine iletebilmektedirler.⁹⁴

Komitelerde konuşma yapacak kişiler toplantıya gitmeden önce konuşma metinlerini hazırlamalıdır. Bu konuşma metinleri bizzat lobciler tarafından hazırlanacağı gibi profesyonel anlamda bu tür konuşmaları hazırlama işi ile uğraşan firmalar tarafından da yapılabilmektedir. Komitelerde konu ile ilgili yapılacak konuşmanın özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Konuşma metninin bir kopyasının konuşma başlamadan önce medya mensuplarına dağıtılması,
- Konuşma metninin kısa ve öz olması, ayrıca imkânlar dâhilinde gerçek belgelerle desteklenmesi,
- Konuşma bittikten sonra gerek basın ve gerekse de karar alıcıların soracağı sorulara sabırlı ve doğru cevaplar verilmesi,
- Toplantının bitimi ile birlikte konuşma metninin birer kopyasının komite üyelerine gönderilmesi.⁹⁵

91 Arı, a.g.e., s. 184.

92 Dinçer, a.g.e., s. 127.

93 Arı, a.g.e., s. 186.

94 Arı, a.g.e., s. 186.

95 N. Nisa Bayramoğlu, *Amerika Birleşik Devletleri’nde Lobi Faaliyetleri*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1985. s. 9. Ayrıca bkz: Dinçer, a.g.e., s. 25.

Bu tür faaliyetler ABD Kongresindeki komitelerde ve AB parlamentosundaki komisyonlarda sıkça gerçekleştirilmektedir.

4.3. Grass Roots (Kamuoyu) Hareketi

Siyasi karar alıcılar uygulamalarına destek veren ya da karşı duran halkın çokluğunu ve etkinliğini dikkate almak zorundadırlar.⁹⁶ Bunun en doğal sonucu olarak bir sonraki seçimlerde kazanma ya da kaybetme gibi bir sonuçla karşılaşacaklarını bilen siyasiler kamuoyunun tercihlerine önem vermek zorunda kalmaktadırlar. Bu tür lobiciliğin mantığı çok basittir; halk tasarı veya kanun teklifinin arkasındaysa rahatlıkla geçer, eğer değilse geçmesi imkânsızdır.⁹⁷ Bunu iyi değerlendirmek isteyen lobiciler de halkı harekete geçirerek siyasi karar alıcılar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Telefon etmek, mektup yazmak, dilekçe ve telgraf göndermek, e-posta yollamak kamuoyu oluşturmak için düzenlenen kampanyalarda kullanılan en etkili yöntemlerdir.⁹⁸

4.4. Karar Alıcılara Bilgi sunma

Siyasi karar alıcıların her konuyu derinlemesine bilmesi ve araştırması neredeyse imkânsızdır. Bunu yapmak istese bile buna ne parası ne de zamanı yeter. İşte tam bu noktada lobicilere başvurma ihtiyacı duyar. Çünkü bu iş ile uğraşan ve bu işi en iyi araştırarak olanlar profesyonel lobi şirketleridir.

ABD Anayasası'nda vatandaşlara siyasi sistemle ilgili önemli haklar verilmiştir. Fakat Kongre'ye yasa teklifi vermek sadece kongre üyelerine has bir yetki biçimidir. Vatandaşlar da isteklerini Kongre üyelerine iletmek isterler. İşte tam bu noktada devreye lobiciler girer ve baskı grupları ile Kongre üyeleri arasında köprü görevi üstlenir ve düzenli olarak Kongre'ye bilgi sunar.⁹⁹ Bu aşamada siyasi karar alıcılara bilgi sunan lobicilerin kanun, mevzuat, yönetmelik, Kongre ya da Meclis'in yapısı, muhatap olacağı kanun koyucunun kişiliği gibi konularda uzmanlaşması da gerekmektedir.

96 Alan Grant, *The American Political Process*, Dartmouth Publishing Company, Vermont, USA, 1992. den aktaran, Mustafa Ertuğrul Yılmaz, (2006) *Etkin Bir Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobicilik ve ABD'de Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi*, isimli Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 23.

97 Ernest Wittenberg, *How To Win In Washington*, Blackwell Publishers, Oxford, UK, 2006, den aktaran, Mustafa Ertuğrul Yılmaz, a.g.t., s. 24.

98 Arı, a.g.e., s. 189.

99 Dinçer, a.g.e., s. 142.

4.5. Maddi Destek Sağlama

Siyasi karar alıcılar üzerinde etkili olmak isteyen baskı grupları ve lobiler uygun gördükleri finansal araçları kullanarak bu işi gerçekleştirmektedirler. Bu şekilde yapılan destek ile birlikte siyasi karar alıcılar ile lobiciler arasında ciddi bağlar oluşmakta, bu bağ ile birlikte siyasi karar alıcılar lobicilere değer vermekte ve sonrası için lobicilerin istekleri doğrultusunda kararlar alabilmektedirler.¹⁰⁰ Ne kadar yasal hale getirilmeye çalışılsa da ABD’de olduğu gibi tüm dünyada karar alıcılara bu şekilde yapılan maddi destekler rüşvet olarak nitelendirilmektedir.

4.6. Seçmenlerle Tanışma

Günümüz siyasi hayatında halkın ve seçmenin baskısı oldukça fazladır. Kanun koyucular bir daha seçilebilme kaygısıyla kendilerine oy veren seçmenlerle irtibatlarına özen göstermek zorunda kalmaktadır. Seçmenlerle tanışma tekniği lobiciler, seçmenler ve karar alıcılardan oluşan üçlü bir döngüdür. Lobiciler ilk etapta seçmenlerle tanışır. Tanışma faslı telefon, e-posta, mektup ve en önemlisi seçim bölgelerindeki toplantılar ile olmaktadır. Seçmenle tanışma fiili başarı ile sonuçlandıktan sonra sıra seçmenle siyasi karar vericileri tanıştırmaya gelir. Lobiciler bunun için değişik yollara başvurumaktadırlar. Bunlar kalabalık seçmen grupları ile meclis ziyaretleri, komite toplantılarında konuşma yapmak, siyasi karar alıcıları seçim bölgelerine getirip seçmenle tanıştırmak gibi yöntemler olabilmektedir.¹⁰¹

4.7. Lobiler Arası İşbirliği

Benzer amaçları olan baskı grupları ile lobiler siyasi karar alıcılar üzerinde daha çok etki yaratabilmek için bazı durumlarda bir araya gelerek işbirliği halinde çalışabilmektedirler. Burada unutulmaması gereken en önemli konu görüşülen konunun ya da çıkartılacak yasanın koalisyon kurarak bir araya gelen lobicilerin ortak çıkarına olmasının gerekliliğidir.

Lobilerin oluşturduğu koalisyonların başarılı olabilmesi için, sürecin çok iyi değerlendirilip yönetilmesi gerekmektedir. Şayet süreç iyi yönetilmezse başarısızlıkla sonuçlanabilme ihtimali ortaya çıkabilmektedir. Bu tür koalisyonlar genellikle çevre sorunları, sağlık, konut edinme gibi konularda yapılmaktadır.¹⁰²

100 An, a.g.e., s. 194.

101 Dinçer, a.g.e., s. 145-146.

102 An, a.g.e., s. 192.

4.8. Profesyonel Lobi Şirketlerinden Faydalanma

Lobicilikte kullanılan en etkili yöntemlerden birisi de profesyonel manada çalışan lobi şirketlerinden faydalanmaktır. Bu şekilde lobi yapma tekniği özellikle ABD'de etkili olmaktadır. Washington DC de konuşlanan bu lobi şirketlerinin sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Bu tür şirketlerde genellikle emekli meclis üyeleri, halkla ilişkiler uzmanları, emekli bürokratlar ve hukukçular görev yapmaktadırlar. Lobi yapmak isteyen kişi, kuruluş ya da devletler lobi şirketlerini kiralarken şirketin büyüklüğü, tecrübesi ve çalışan kişi sayısını dikkate almaktadırlar.¹⁰³

4.9. Medyayı Etkin Kullanmak

İletişim çağı ile birlikte gündelik hayatımızın neredeyse vazgeçilmez unsuru olan medyanın kullanımı lobi yapmak isteyenler için oldukça elverişli bir tekniktir. Bunun farkında olan lobiciler medya ile olan ilişkilerini sürekli biçimde güçlendirmekle birlikte maddi imkânları olanlar çeşitli medya kuruluşlarını (gazete, dergi, televizyon ve radyo kanalı vb.) satın almaktadırlar. Etnik lobilere örnek vereceğimiz Ermeni lobisinin ABD'de belirli zamanlarda yayın yapan 14 gazete ve dergi ile 1 adet radyo kanalı bulunmaktadır.¹⁰⁴

4.10. Sosyal Lobicilik

Lobicilerin gerek kendi ülkelerinde gerekse de farklı ülkelerde kendilerini tanıtmak ve olumlu bir imaj oluşturmak için gerçekleştirdikleri toplantı, parti, av gezileri, ülke içi ve dışına yapılan geziler, yılbaşı baloları gibi etkinlikler sosyal lobicilik tekniğine örnek olarak verilebilir. ABD'de bu tür lobiciliğin önünde herhangi bir kısıtlama yoktur. Hatta lobicilere göre siyasi karar alıcılar ile bu şekilde kurulan bir bağ neticesinde başarılı olunabileceği düşüncesi de oldukça yaygındır. ABD'de bu tür faaliyetler ile ün yapmış lobiciler de bulunmaktadır.¹⁰⁵

4.11. Siyasi Karar Alıcılar İle Dostluk Kurmak

Lobicilik tekniklerinden bir diğeri de kanun koyucular ve bürokratlarla kurulan dostluk ve bu dostluk neticesinde sahip olunabilecek bilginin oluşturacağı pozitif faydadır. Lobiciler ilgilendikleri kimselerin akrabaları ve onların

103 Dinçer, a.g.e., s. 138-139.

104 Bayramoğlu, a.g.e., s. 48-49.

105 Jeffrey H. Bimbaum, *The Lobbyists*, Times Books, Washington DC. 1992. s. 10. Ayrıca bkz: Dinçer, a.g.e., s. 134.

yanında çalışan personellerle sosyal lobicilik tekniğini kullanarak yakınlık kurmaya çalışırlar. Bunun neticesinde ilgilendikleri kişilere zamanla ulaşabilir ve bu sayede onlarla da dostluk kurabilirler. İlerleyen dönemlerde lobici amacına ulaşmış olur.

4.12. Doğrudan Eylemler

Lobiciler amaçlarına ulaşmak için bazen doğrudan eylemlere de yönelmektedirler. Tabi ki bu doğrudan eylemleri gerçekleştirebilmeleri için grubun üye sayısının ve gücünün fazla olması gerekmektedir. Üye sayısı ve etkileme gücü fazla olan gruplar geniş kitlelerin katılacağı grev, yürüyüş, e-posta, telgraf, mektup, imza kampanyaları gibi yöntemleri kullanarak karar alıcıları etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu yöntem kullanılırken özellikle yazılı ve görsel medya etkin olarak kullanılmakla birlikte, lobiciler bu eylemler ile karar alıcılara kendi güçleri ile ilgili mesaj vermektedirler.¹⁰⁶

BÖLÜM IV

ERMENİ DİASPORASI, BASKI GRUPLARI VE LOBİLERİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Tehcir Kanunu ile birlikte soykırıma uğradıkları iddialarıyla yurt dışında yaşayan Ermeniler, XX. yüzyılın sonlarına doğru ortak propagandayla bir çatı altında toplanmıştır. Diasporanın bu aşamadan sonra izlediği politika ve hayata geçirdiği eylemleri, Türkiye'nin uluslararası politikalarını ve üçüncü ülkelerle ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilen bir hal almıştır. Diaspora kavramı ortaya çıktıktan sonra Ermeni diasporası “kutsal” amaçları doğrultusunda, Türkiye'nin imajını karalamak ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından sözde soykırıma tabi tutulduklarını tüm dünyaya ispat etmek amacıyla basın yayın araçlarını çok aktif bir şekilde kullanmış, çeşitli ülkelerde tiyatro ve konferanslar düzenlemiş, Türklere karşı terör eylemlerini organize etmiştir.¹⁰⁷

Gurgen Yanikian isimli Ermeni'nin 27 Ocak 1973'de ABD'nin Santa Barbara şehrinde Los Angeles Başkonsolosumuz olan Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'i katletmesiyle başlayan Ermeni terörü, yurtdışındaki diğer Türk görevliler (diplomatlar, elçiler) ve kuruluşlarına yönelik olarak artarak devam etmiştir. 1975 ve 1985 tarihleri arasında Ermeni terör örgütlerince, 21

106 Ayrıntılı bilgi için bkz: Arı, a.g.e., Dinçer, a.g.e.

107 *Ermeni Diasporası ve Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerine Etkisi*, a.g.y.

ülkede toplam 110 terör olayı gerçekleştirmiş bu saldırılarda toplam 42 Türk diplomat ile 4 yabancı hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁸

Diaspora topluma etki etme ve düşüncelerini yayma sanatında kamuoyu araçlarını özellikle de halkla ilişkileri çok sistemli bir biçimde kullanmıştır. Dağılma sonrası yerleştikleri ülkelerin politikacılarını, diplomatlarını, uluslararası örgütlerini etkilemek için düzenledikleri ve sayıları azımsanmayacak kadar çok olan konferans, seminer ve sözde soykırım törenleri ile psikolojik bir savaş başlatmışlardır.¹⁰⁹

*Ermeni diasporasının gücünün en önemli kaynaklarından birisi Ermeni cemaatlerinin buldukları ülkelerin iç siyasetinde etkin olmaları. Oy kullanan, siyasi bilinci olan, buldukları topluma ekonomik katkıları olan, eğitim seviyesi yüksek, siyasette etkin, yani ellerinde pazarlık kozu olan bir toplum çıktı karşımıza ve bunlar iç politikada etkin oldukları için dış politikaları da etkileyebiliyorlar. Bunun en güzel örneği ABD Kongresi. Burada dış ilişkilerin temeli lobiler tarafından belirleniyor.*¹¹⁰

Ermeni diasporasının özellikle 1990'ların ortalarına doğru, Ermenistan dış politikasını etkilemeye çalıştığı bu konuyu araştıran tüm kesimden insanın ortak düşüncesi haline gelmiştir. Diasporaya göre; Ermeniler, Türkler tarafından soykırıma uğramışlardır ve Türkler bunu inkâr etmektedirler. Ne zaman Türkler bunu kabul ederlerse o zaman Ermenistan dış politika hedeflerine ulaşmış sayılacaktır. Diaspora Ermenilerine göre Türkiye ile çok küçük de olsa normalleşme sürecine girmek kabul edilebilir değildir.¹¹¹

Ermeni soykırım iddiaları, Türkiye'nin uluslararası politika alanında yaşadığı en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu sorun, özellikle ABD'de bir seçim malzemesi durumuna getirilmiş, neredeyse her milletvekili ya da başkan adayı seçilmeleri durumunda sözde Ermeni soykırımını tanıyacakları vaadinde bulunmaya başlamışlardır. Bu eğilim sadece ABD ile sınırlı kalmamış, AB ülkeleri başta olmak üzere neredeyse tüm dünyada siyasi ve politik malzeme olarak kullanılabilir hale gelmiştir. Ermeni meselesi adı altında lanse edilen bu aleyhte propaganda faaliyetleri, Ermeni diasporası ve lobileri tarafından koordine edilmektedir. Aşağıda Ermeni diasporasının özellikle aktif olduğu ülkelerdeki lobi faaliyetlerine değinilmiştir.

108 "Asala Nedir? Asala Nasıl Ortaya Çıktı? Asala Modeli Ne Demek?" *Avrasya İnceleme Merkezi*, S. 616. 04.03.2011. (Erişim) <http://www.avim.org.tr/bultentekli.php?haberid=31626>, 23.08.2012.

109 *Ermeni Diasporası ve Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerine Etkisi*, a.g.y.

110 Riva Kastoryano, "Türkiye De Diaspora Oyununu Oynamalı", *AVİM söyleşi*, (Erişim) <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=300>, 09.09.2012.

111 *Ermeni Diasporası ve Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerine Etkisi*, a.g.y.

1. ABD VE KANADA'DA TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

1970 yılı başlarından itibaren Ermeni lobisi Amerika siyasi yaşamında kendisini hissettirmeye başlamıştır. ABD dağınık halde bulunan Ermeni kuruluşları 1984 yılında Amerikan Ermeni Asamblesi (*Armenian Assembly of America-AAA*) adı altında birleşmişlerdir. ABD'de Ermeni lobisi oldukça aktiftir. Bunun sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür.

- Batı din ve kültürünü taşımaları,
- Amerikan toplumu ile çabuk kaynaşmaları,
- Yunan lobisi ile dayanışma halinde olmaları,
- Çok iyi organize olmaları,
- Grass roots (kamuoyu) faaliyetlerine önem vermeleri,
- Belli başlı seçim bölgelerinde yerleşik vaziyette olmaları,
- Seçim kampanyalarında aktif olarak görev almaları.¹¹²

Bir göçmenler ülkesi durumundaki ABD'nin kuruluşunda her ne kadar İngiliz, Ortodox ve Anglosakson egemenliği olsa da, tüm dünyadan gelen insanların bir araya gelerek yaşadığı ülke pozisyonundadır. Bu karmaşa içinde etnik lobcilik de kaçınılmaz bir hal almakta, hemen hemen her toplum bu karmaşa içinde kültürünü kaybetmemek ve asimile olmamak için bir araya gelmekte ve bunun neticesinde etnik lobiler oluşmaktadır. Bu etnik lobiler doğal olarak kendi anavatanları lehine Amerikan politikasını etkilemek için çalışmaktadırlar. Bu etnik lobilere örnek olarak, Yunan, Yahudi, Ermeni ve Türk lobileri verilebilir.¹¹³

ABD küresel bir aktör olarak tüm dünyada hem siyasi hem de ekonomik hayata yön veren bir pozisyonundadır. Bunun doğal sonucu olarak diğer devletler ve devlet dışı aktörler her konuda ABD'de yakın olmak istemektedirler. Bu aktörler amaçlarına ulaşmak için ABD siyasi hayatının vazgeçilmez bir parçası olan lobcilik müessesini aktif olarak kullanmak istemektedirler.¹¹⁴

112 Anı, a.g.e., s. 293-294.

113 Anı, a.g.e., s. 210-116.

114 Anı, a.g.e., s. 156-160.

1.1. ABD ve Kanada'daki Ermeni Yerleşim Yerleri

1924'de SSCB ve Türkiye'den yaklaşık 100.000 Ermeni ABD'ye göç etmiştir. 1939 yılı rakamlarına göre; İran'da 100.000, Suriye ve Lübnan'da 175.000, Fransa'da 75.000 ve ABD'de 200.000 Ermeni yaşamaktaydı.¹¹⁵ 1970 li yıllarda Amerika'daki Ermeni nüfusunun 350.000 ila 400.000 kişi civarına çıktığı söylenmekte. 1990'larda ise bu rakamın 650.000 ila 700.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁶ Kanada'da yaşayan Ermeni nüfusunun ise yaklaşık olarak 60.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁷ ABD'de Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler Kaliforniya, Massachusetts, New York, New Jersey, Pensylvannia, Rhode Island, Connecticut, Orta Amerika ve Amerika'nın Batı eyaletleridir. Kanada'da Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler ise Montreal ve Toronto bölgeleridir.¹¹⁸ ABD'deki Ermenilerin çoğunluğu Kaliforniya'da yaşamaktadır. Sayısı 250.000 civarındadır. Kaliforniya'nın Los Angeles bölgesi 175.000 Ermeni nüfusu ile Ermenilerin en çok yaşadığı şehirdir.¹¹⁹

1.2. ABD ve Kanada'da Faaliyette Olan Ermeni Kuruluşlar

1965 yılında 2000'li yıllar arasında gerek Amerika ve gerekse de Kanada'da bulunan Ermeni kuruluşlarının sayısında çok büyük artışlar görülmüştür. 1995 yılı itibarı ile ABD ve Kanada'da faaliyette geçen Ermeni kuruluşlarının sayısı kiliseler ile birlikte 1228'e çıkmıştır.¹²⁰ Bu kuruluşlar çeşitli isimler altında örgütlenmişlerdir. ABD ve Kanada'da bulunan bu örgütler her bakımdan diğer ülkelerin örgütlerinden ve örgütlenme şekillerinden farklılıklar göstermektedir. Ermeni kuruluşlarının görev alanları da oldukça geniştir. Bunlar bilimsel araştırma merkezleri, siyasiler, bürokratlar, kiliseler, hastaneler, yetimhaneler, bakımevleri, yurttaşlık örgütleri, halkevleri ve yardım kuruluşları ile yakın ilişkiler kurmak olarak sıralanabilir.¹²¹ Ayrıca bu kuruluşlar farklı ülkelerde bulunan diğer tüm Ermeni kuruluşları ile de irtibatları sağlamaktadırlar.¹²² Bu kuruluşların amacı, tüm dünyadaki Ermenileri bir arada tutarak aynı propaganda çevresinde birleştirmek ve Ermeni davası bilincini unutturmadan sonraki nesillere aktarmaktır.¹²³

115 Manuel Sarkisyanz, *A Modern History of Transcaucasian Armenia*, Germany, 1975, s. 310. Ayrıca bkz: Şenol Kantarcı, *ABD'de Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, AGAM yayınları, Ankara, 2007, s. 100.

116 Taşkıran, a.g.s., s. 113-125.

117 Christopher J. Walker, *Armenia and Karabagh, the Struggle for Unity*, Londra, 1991, s. 49 Ayrıca bkz: Kantarcı, a.g.e., s. 100.

118 Walker, a.g.e., s. 49. Ayrıca bkz: Kantarcı, a.g.e., s. 100.

119 Taşkıran, a.g.s., s. 113-125.

120 Hamo B. Vassilian, *Armenian American Almanac*, California, 1995. Ayrıca bkz: Kantarcı, a.g.e., s. 6.

121 Uras, a.g.e., s. 97.

122 ABD ve Kanada'daki Ermeni kuruluşları şunlardır: Okul Mezunları Kuruluşları (Alumni Organizations) 17 adet, Ermeni Çalışmaları ve Araştırma Merkezleri (Armenian Studies and Research Centers) 23 adet, Sportif Kuruluşlar (Athletic Organizations) 21 adet, Halkevleri Merkezleri (Community Centers) 13 adet, Yurttaş (Hemşehri) Kuruluşları (Compatriotic Organizations) 32 adet, Kültürel Kuruluşlar (Cultural Organizations) 104 adet, Bekâr Ermeni Bay ve

1.3. ABD ve Kanada’da Faaliyette Olan Ermeni Yayın Organları

ABD ve Kanada’da bulunan tüm Ermeni yazılı ve görsel basını Hınçak ve Taşnak örgülerinin kontrolünde yayın yapmaktadır. Ermeni lobi ve baskı grupları gelişen teknoloji ile birlikte propagandalarını daha da aktifleştirmiş, önceleri Nisan- Mayıs aylarında yaptıkları Türkiye aleyhtarı propaganda çalışmalarını neredeyse tüm yıla yaymışlardır.¹²⁴

Günlük ve Haftalık Gazeteler: ABD Ermeni propagandasının yazılı basında en çok işlendiği ülke konumundadır. Bu propagandanın başlangıç tarihi 1899 yılıdır. İlk gazete ise bu yıl yayın hayatına Ermenice olarak başlayan *Hairenik Weekly* gazetesidir. Bunun akabinde 1903 yılında hem İngilizce hem de Ermenice yayın yapan *Eritassart Halastan* yayın hayatına başlamıştır. Bunları sırasıyla *Asbarez Armenian* (1908), *Bakiar Monthly* (1922), *Nor Or Semi Weekly* (1922), *Armenian Mirror Spectator* (1922), *Armanian Weekly* (1933), *California Courier* (1958) gazeteleri takip etmiştir. Ayrıca Kanada *Quebec*’te *Abaka Weekly* ve *Horizon Armenian Weekly*, California’da *Armenian Life Hai Gyank Weekly*, *Vozni*, *Paros Bi-Weekly*, *Nor Gyank New Life Weekly*, *New Armenia Daily*, *Massis Armenian Weekly*, *Kamarak Weekly*, *Yerkoonk*, *Nor Seroond*, *Armenian Observer* ve New York’ta *Armenian Reporter* adlı gazeteler yayın hayatına devam etmektedirler.¹²⁵

Sürelili Yayınlar: Amerika’da Ermeni propagandası yapan 17 süreli yayın bulunmaktadır. Bunların yalnızca 4 tanesi Ermenice-İngilizce ortak yayın yapmakta, geri kalanları da sadece İngilizce yayınlanmaktadır.¹²⁶

Bayanları Tanıştırma Hizmeti Kuruluşları (Dating Service Organizations) 2 adet, Eğitimsel Kuruluşlar (Educational Organizations) 7 adet, Vakıflar (Foundations) 7 adet, Cenaze Defin-Tören Meskenleri ve Mezarlıklar (Funeral Homes and Cemeteries) 7 adet, Edebiyat Kuruluşları (Literary Organizations) 2 adet, Bakımevleri ve Nukahat Hasadetleri (Nursing Homes and Convalescent Hospitals) 9 adet, Gösteri-Temsil ve Bağlı Sanat Grupları (Performing and Allied Arts Groups) 29 adet, Hayırsever Kuruluşlar (Philanthropic Organizations) 16 adet, Mülteci Yerleştirme Kuruluşları (Refugee Resettlement Organizations) 4 adet, Dini Kuruluşlar (Religious Organizations) 21 adet, Sosyal Hizmet Kuruluşları (Social Service Organizations) 14 adet, Öğrenci Kuruluşları (Students’ Organizations “College and University”) 69 adet, Gençlik Kuruluşları (Youth Organizations) 10 adet, Ermeni Kiliseleri (Armenian Churches) 182 adet. Kantarcı. a.g.e., s.107-108.

123 Kantarcı. a.g.e., s.106-108.

124 Şenol Kantarcı, “ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları*, Eylül, Ekim, Kasım 2001, S. 3. (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=249>, 22.06.2012.

125 Vassilian, a.g.e., s. 107-109. Ayrıca bkz. Kantarcı, a.g.e., s. 128-129.

126 Bu süreli yayınlar şunlardır: Annual of Armenian Linguistics, Annual of the Society for the Study of Caucasia University of Chicago Slavic Language Dept, Ararat Magazine A.G.B.U., Armenian Behavioral Science Association Bulletin c/o, Social Sciences Division, Armenian Numismatic Journal, Armenian Review, Armenian Studies at Columbia University Newsletter, Aspora, Hye Sharzhoom (Armenian Action), Journal of Armenian Studies, Journal of the Society for Armenian Studies Dept, of Near Eastern Languages, Locus U.C.L.A., NAASR Newsletter, Navasart, RAFT, A Journal of Armenian Poetry, Society for Armenian Studies Newsletter c/o Armenian Research Center Transcaucasus: A Chronology. Bkz: Vassilian, a.g.e., s. 110-112.

Dergi ve Bültenler: Ermeni kuruluşlarınca ABD'de 118 adet dergi ve bülten çıkartılmakta, bunların 113'ü ABD'de geriye kalan 5 tanesi de Kanada'da yayınlanmaktadır.¹²⁷

TV ve Radyo Programları: 22'si ABD'de, 3'ü de Kanada'da olmak üzere, Ermenilere ait toplam 25 radyo programı yayınlanmaktadır.¹²⁸ Ayrıca, ABD'de 6, Kanada'da 4 olmak üzere toplam 10 televizyon programı yayınlanmaktadır. *Armenia Today*, *Horizon Armenian Tv*, *Andre Danik Show*, *Armenian Teletime*, *Tele Armenia* ve *Nor Serount Tv* programları ABD California'da, *Araratian T.V. Program*, *Hay Horizon Armenian Television Armenorama T.V. Program* ve *Tele-Armenia* isimli programlar da Kanada'da yayın yapmaktadır.¹²⁹

1.4. Kiliseler

Osmanlı topraklarında ayrı bir devlet kurma fikrini ortaya atan en önemli unsurun kiliseler olduğu çalışmanın ilk bölümlerinde ayrıntılı verilmeye çalışılmıştı. Ermeni kilisesi, Ermenilerin Türklere karşı propaganda faaliyetlerinde geline günde de ön ayak olmayı sürdürmektedir. Özellikle

127 Bu dergiler şunlardır: California'da Armenian International Magazine, Locus, Navasart, Armenian Professional Society Bay Area Newsletter, Calvary Messenger, Forty Martyrs Armenian Apolostic Church of Orange Country Bulletin, Gantegh, Harvest, Haytoug, Hie Tbrotz, Holy Cross Armenian Apolostic Cathedral, Hoosharar, Hromgla, Hye Booj Health Quarterly, Immanuel, Kach Nazar Monthly, Lifeline, Looys, Mashdots Periodical, Menk, Meshag Publishing Report, Mesrobian Reporter, Mother Church, Nakhagoch, Navasart Monthly, Oshagan, Our Voice, Pari Loor (Van Nuys'da), Pari Loor. Los Angeles'ta, Pilgrims Progress, Saint Garabed Armenian Apolostic Church Bulletin, Saint James Armenian Apolostic Church Newsletter, Saint Mary Armenian Church of Yettem Bulletin, Saint Mary's Armenian Church Bulletin, Saint Vartan Voice, Saint Sahag and Mesrop Armenian Church Bulletin, School Life, Seeds, Shoghagat, Shrjapat, Tertig, Varak, Verelk, Voice, Noor Looys, Window View of the Armenian Church, Yerchanic Hooys. New Jersey'de A.G.A.U. Bulletin, AMAA News, Beacon, Chah, Eritassard Hayastan, Gantegh, Hyedoun, Journal of the Association of Armenian Information Professionals, Lradoo, Saints Vartanantz Newsletter. New York'ta A.G.B.U. News Magazine, AGBU/AIS, Armenian Church Monthly, Armenian Evangelical Church of New York Bulletin, Eternal Flame, Hoosharar (Armenian Edition), Hope, Loosaper, Nareg, New York Armenian Home for the Aged Newsletter, News From Your Seminary, Nor Sebastia, Outreach, Saint Sarkis Armenian Apolostic Church of Niagara Falls Bulletin, Shoghagat, Sunrise, Tebi Yergir (Toward the Land), Zong, Zuartnotz. Massachusetts'de NAASR Newsletter, Armenian Artists Association of America Newsletter, Armenian Library and Museum of America Newsletter, Dadjar, First Armenian Church of Belmont Bulletin, Hai Sird, Loosavorich, Looys, Sanahin, Soorhantag. Michigan'da Armenian Congregational Church of Greater Detroit, Ereponi Visions, Vartenik. Illinois'te Lantern, Pavev Monthly, Saint Gregory Armenian Apolostic Church Bulletin. Washington'da Azdarar Gazett. Washington, D.C. 'de Shnorhali. Connecticut'ta The Church Bell, Loosaper. Rhode Island'da Gantegh, Paros. Florida'da Gomidas. Pennsylvania'da The Illuminator, Louys. Maryland'da Mashtots. PA'da Mer Doon, Saint Mark's Parish News. New Hampshire'de Mount Ararat News. Wisconsin'de Nareg, Varak. Ohio'da Paros. Texas'ta Saint Kevork Armenian Church. Virginia'da Sevan Newsletter. Bkz: Vassilian, a.g.e., s. 113.

128 Kanada Quebec'de: Hamazkayin Armenian Radio Hour, Tekeyan Armenian Radio Hour, Tele-Armenia isimli programlar. ABD'de Michigan'da: ARARAT Amateur Net, Heritage of Armenian Culture, Armenian Radio Hour of Metropolitan. Detroit, California'da: ARARAT Net Western North America, Armenian American Radio Hour, Armenian Tele-Radio, Fresno Armenian Radio Hour, Hamazkayin Armenian Radio Hour, Hye Oozh Armenian Radio Show, Menk Talk Show, Spuirk Armenian Radio Hour. Massachusetts'de: Armenian Culture Hour, Armenian Heritage Radio Program, Armenian Independent Broadcasting. New Jersey'de: Armenian Outreach Radio, Armenian Radio Hour of New Jersey, Sound of Armenian. Rhode Island'da: Armenian Radio Hour, Illinois'te: Armenian Radio of Cleveland. Pennsylvania'da: Armenian Radio Hour of Philadelphia. Washington, D.C. de: Voice of America (Armenian Service) isimli radyo programı. Bkz: Vassilian, a.g.e., s. 113.

129 Vassilian, a.g.e., s. 113.

ABD’de kiliseler Ermeni milli bilincini ayakta tutmak ve Türkiye aleyhtarı propagandalar yaparak sürekli bir çalışma ve yeni arayışlar içindedirler.¹³⁰

Sözde “Ermeni Anavatanını” kurtarmak için, Türkiye sınırları dışındaki Ermeni Kiliselerinin amaçları ve uyguladıkları politikalarını şöyle özetleyebiliriz:

- Ermeni kilisesi özellikle Anadolu’da yaptıkları Türk ve Kürt katliamına inkâr etmektedirler.
- Ermeni Kilisesi tüm dünyaya Türklerin Ermenilere soykırım yaptığı iddiasını kabul ettirmeye amaçlamaktadır.

Ermeni kilisesi, Ermenilerin Türklere karşı propaganda faaliyetlerinde geline günde de ön ayak olmayı sürdürmektedir. Özellikle ABD’de kiliseler Ermeni milli bilincini ayakta tutmak ve Türkiye aleyhtarı propagandalar yaparak sürekli bir çalışma ve yeni arayışlar içindedirler.

• Ermeni kiliseleri Türkiye aleyhtarı yıkıcı ve bölücü faaliyetlerini sürdürmektedirler.

• Kilise kaynaklarını seferber eden Ermeni din adamları “Ermeni Davası” (Hai Tahd)’nı desteklemeyen farklı ülkelerin siyasi karar alıcılarını, hükümet yetkililerini ve tarihçileri tehdit etmeye, karşı duruş sergileyenleri de susturma gayreti içerisine girmektedir.

• Ermeni kilisesi Türkiye’de Ermenin davasına hizmet edecek oluşumlar kurmak için çalışmaktadır.

Kanada ve ABD’de gerek Doğu Piskoposluğu’na gerekse de Batı Piskoposluğu’na bağlı toplam 137 Ermeni kilisesi, Roma Katolik Kilisesi’ne bağlı 9 Ermeni kilisesi, Ayrıca Evangelical (Protestan) mezhebine bağlı olarak ta 46 Ermeni kilisesi faaliyet göstermektedir.¹³¹ Ermeni kiliselerinin teröre açıkça verdikleri desteklere de değinmek adına aşağıdaki örnekler verilebilir.

- 28 Ocak 1982 tarihinde Lübnan Ermeni’si olan Hampig Sasunyan, Türkiye’nin Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan’ı şehit etmiş ve yargılanma neticesi mahkûm olmuştu. Bunun neticesinde, California Montebello’da ki “Kutsal Haç Ermeni Resul Kilisesi” saldırıyı düzenleyen Hampig Sasunyan onuruna bir gece düzenleyerek manevi desteğini göstermiştir.
- 27 Temmuz 1983 tarihinde Lizbon’daki Türk Büyükelçiliğini basarken

130 Yavuz, a.g.e., s. 84-85.

131 Vassilian, a.g.e., s. 103.

öldürülen beş Ermeni terörist (Lizbon Beşlisi) için ABD'deki üç farklı Ermeni kilisesinde Taşnak Partisi öncülüğünde ayinler düzenlenmiştir.¹³²

1.5. ABD'deki Ermeni Lobi Kuruluşları

Ermenilerin lobi faaliyetleri gerçekleştirmek için kurmuş oldukları örgüt, kuruluş ve dernek sayılarının en fazla olduğu ülke ABD'dir.¹³³ Bu oluşumlar din, eğitim, sağlık, siyaset, yardımlaşma vb. alanlarda faaliyet göstermektedirler. Bu tür lobi kuruluşlarının sayısı ABD'de özellikle 2000li yıllarda artış göstermiştir.

ABD'deki Ermeni örgütleri 1984 yılında siyasi alanda daha da etkili olabilmek için birleşme kararı almış ve Amerikan Ermeni Asamblesi (*Armenian Assembly of America-AAA*) çatısı altında toplanmıştır. 2000'li yılların başları itibariyle AAA, yaklaşık 7.000 çalışanı ve 2.500.000 dolarlık bütçesiyle ABD'de oldukça etkili bir lobi kuruluşudur.¹³⁴ ABD'deki bir diğer etkin lobi kuruluşu da, Amerika Ermeni Milli Komitesi (*Armenian National Committee of America-ANCA*)'dir. Ayrıca *ANCA, Washington D.C., ANCA Western Region (ANCA-WR)* ve *ANCA Eastern Region* isimli yan kuruluşlar da Amerika Ermeni Milli Komitesi çatısı altında faaliyet göstermektedir.¹³⁵ Ermeni Devrimci Federasyonu (*Armenian Revolutionary Federation-ARF*), Doğu Amerika Hınçak Sosyal Demokrat Partisi (*Hunchakian Social Democratic Party of Eastern, USA*), Ermeni Liberal Demokratik Partisi (*Armenian Democratic Liberal Organization*) ile Milli Ermeni Amerikan Cumhuriyet Meclisi (*National Armenian American Republican Council-NAARC*) lobi faaliyeti ile uğraşan ve AAA-ANCA ile ortak hareket eden diğer Ermeni kuruluşlarına örnek olarak gösterilebilir.¹³⁶

1.5.1. Amerikan Ermeni Asamblesi (AAA)

ABD'deki en etkin Ermeni lobi kuruluşu olan AAA, 1972 yılında Taşnak Partisi karşıtı olan ve Ermeni toplumunun oldukça etkili isimleri tarafından kurulmuştur. Kuruluşun amaçları şunlardır:

132 Erdal İlater, *Ermeni Kilisesi ve Terör*, Köksav Yayınları, Ankara, 1999, s. 95.

133 Hasan Selçuk Köni, "Uluslararası Terörizmin Bir Boyutu Olarak 1974'ler Sonrası Ermeni Terörü", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri Sempozyumu*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Erzurum, 1984.

134 *The Washington Post*, 9 Ekim 2000. Ayrıca bkz: Kantarcı, a.g.e., s. 178.

135 Kantarcı, a.g.e., s. 178.

136 Kantarcı, a.g.e., s. 178.

- ABD Ermeni toplumu içinde seçmenler ile ilişkiler,
- Acil eylem planları hazırlamak,
- ABD'deki Ermenileri ortak mirasları ve kimlikleri hakkında bilinçlendirmek,
- Ermeniler için önemli tarihi ve kültürel değerleri korumak,
- ABD halkını Ermeni konusu ile ilgili bilinçlendirmek ve Ermeni meselesinin sürekli konuşulmasını sağlamak,
- Sözde Ermeni soykırımı ile ilgili olarak bilgileri yaymak,
- Ermenilerin her sürece aktif olarak katılmalarını sağlamak,
- ABD bürokrasisinde sıkıntılar yaşayan Ermenilere yardımcı olmak,
- Ermenilerin karşılaştıkları tüm sıkıntılar konusunda yardımcı olmak,
- ABD'nin Ermenistan'a yardımını arttırmak,
- Ermenistan'daki kurumların gelişmelerini sağlayacak projeler üretmek.¹³⁷

Amerikan Ermeni Asamblesi bu gibi lobi faaliyetlerini, Ermenistan Günlük Haber Raporu (*AAA, Daily News Report From America*), Ermenistan'da Bu Hafta (*Armenia This Week*), Asamble'de Bu Hafta (*Assembly This Week*), Ermenistan'dan Aylık haberler (*Monthly Digest of News From Armenia*) gibi yayın organları ile yürütmektedir.¹³⁸

1.5.2. Amerika Ermeni Milli Komitesi (ANCA)

Ermeni lobi faaliyetlerini kısmen AAA ile birlikte sürdüren fakat aralarında görüş farklılıkları da olan diğer etkin kuruluş Amerika Ermeni Milli Komitesi (ANCA)'dır. ANCA hem Amerika'da hem de dünya çapında Ermeni halk hareketlerini (grass roots) organize eden bir yapıya sahiptir. Ermenilerin sosyal yönden gelişmesinin yanında etkili bir Türk düşmanlığı propagandası da yapmaktadır. ANCA'nın amaçları şunlardır:

137 Kantarcı, a.g.e., s. 178-179.

138 Vassilian, a.g.e., s. 50.

- Birleşik, özgür ve bağımsız Ermenistan fikrini Ermeni kamuoyunda oluşturmak ve canlı tutmak,
- Amerika'daki Ermeni toplumunun siyasi haklarını korumak ve gerektiğinde siyasi karar alıcılara devlet politikası önermek ve bunları yönlendirmek, Devlet politikası halini almış olan konularda kolektif çalışarak yapılacak yasal düzenlemeleri desteklemek,
- Lobi faaliyeti yapacak olan görevlileri bir araya getirerek gerekli eğitimleri vermek.
- ABD'deki seçim sürecini etkin bir şekilde takip ederek kimin destekleneceği konusunda karar almak, bu doğrultuda anket düzenlemek, seçim rehberleri hazırlamak, basın açıklamaları yapmak, bültenler çıkarmak, gazetelerde yayınlar yapmak. Bu bağlamda ANCA'nın en önemli yayın kuruluşu, TransCaucas: A Chronology (Transkafkasya: Bir Kronoloji)'dir.¹³⁹

Amerika Ermeni Milli Komitesi, Doğu ve Batı bölgeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan Amerika Ermeni Milli Komitesi Doğu Bölgesi (Armenian National Committee, Eastern Region: ANC-ER) 1918 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Bu komite Ermeni olmayan toplumlar üzerinde aktif olarak çalışmakta ve diğer toplumlar üzerinde propaganda yapmak yolu ile Ermeni davasını haklı göstermeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda ANCA Bülteni (ANCA Newsletter) isimli yayın organı ile çalışmalarını devam ettirmektedir.¹⁴⁰

Amerika Ermeni Milli Komitesi, Batı Bölgesi (*Armenian National Committee, Western Region: ANC-WR*) 1890 yılında kurulmuştur. Batı Amerikalı Ermeni toplumu üyeleri açısından çok önemli bir kurum olarak varlığını sürdürmekte, özellikle tabana yönelik olarak halkla ilişkiler çalışmalarını sürdürmektedir. ANC-WR'nin görev ve amaçları şunlardır.

- 14 yerel dernekle kültürel, sportif, eğitim, yardım ve gençlik kuruluşu ile birlikte hareket etmek, (bu sayede güçlü bir tabana sahiptirler)
- Basın ve medya kuruluşları ile sıkı ilişkiler kurmak,
- ABD'de ikamet eden Ermenilerin önemli tüm konuları ile ilgilenmek.

139 Kantarcı, a.g.e., s. 181-182.

140 Vassilian, a.g.e., s. 53.

- ABD Kongresi'nde özellikle Karabağ ile ilgili olarak Ermenistan lehine kararlar aldirmaya çalışmak,
- Sözde Ermeni soykırımı ile ilgili olarak ABD gündemini canlı tutarak Türkiye Aleyhine kararlar çıkartmaya çalışmaktır.¹⁴¹

1.6. Ermeni Lobisinin ABD Kongresi'ndeki Çalışmaları

AAA ve ANCA, ABD'de faaliyet gösteren iki önemli lobi kuruluşudur. Aralarında bazı anlaşmazlıklar olmasına rağmen amaçları aynıdır ve bu konuda ortak çalışma sürdürmektedirler.¹⁴² Her iki Ermeni lobi kuruluşunun asıl amacı, ABD Kongresi'nden sözde soykırımı dair kararın çıkartılmasıdır. Bu kuruluşların amaçları da şöyledir:

- Amerikan toplumunu Türklerin (sözde) soykırım yaptıklarına inandırmak ve bu amaç doğrultusunda Kongre üyelerinden siyasi ve maddi destek sağlamak,
- Ermenistan'a her türlü ABD yardımını sağlamak,
- Kongrede etkinlik sağlayarak ABD Ermenilerini güçlendirmek,
- ABD ve Ermenistan ilişkilerini sürekli olarak iyi bir seviyede tutmak,
- ABD ve Azerbaycan arasındaki olumlu ilişkileri tersine çevirmek ve bu sayede Azerbaycan Devletine yönelik yaptırımlar uygulamak,
- Türkiye ABD ilişkilerinin olumlu seyrini bozmak,
- Farklı etnik unsurlar (ABD'de ki Rumlar ve Kürtler gibi) ile irtibat sağlayarak Türkiye'nin çıkarlarını engellemek.

Her 24 Nisan tarihi yaklaştığında, ya da Türkiye ABD ilişkileri sıkıntılı süreçlere girdiği dönemlerde, lobi kuruluşları farklı etnik kimlik taşıyan lobiler ile ortak hareket ederek devreye girmekte ve Türkiye karşıtı lobi faaliyetlerini hızlandırmaktadırlar. Bu süreçte ABD'de Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri Ermenilerin desteğini almak ve böylesi bir zamanda onların yanında oldukları izlenimini vermek için neredeyse lobi kuruluşlarının düzenledikleri tüm eylemlere katılarak desteklerini bildirmektedirler. Bu tür zamanlarda yapılan tüm organizasyonlar tek elden ve sistemli bir şekilde yönetilmektedir.¹⁴³

141 Kantarcı, a.g.e., s. 182.

142 Kantarcı, a.g.e., s. 191.

143 Laçiner, a.g.e., s. 466-467.

Türkiye aleyhindeki Ermeni tasarılarının ilki 3 Aralık 1894 yılında ABD Kongresi'ne sunulmuştur. ABD'de Ermeni sorunu ile ilgili görüşmeler, ara sıra sekteye uğrasa da dünyadaki gelişmelere paralel olarak belli zamanlarda gündeme alınmış, 1894 yılından itibaren sürekli olarak ABD Kongresi meşgul etmeye başlamıştır. 1894 yılında Kongre'ye taşınan Ermeni meselesi ile ilgili olarak, 3 Aralık 1894 tarihinde bir karar alınmış ve buna göre Osmanlı Devleti kınanmıştır. Bu karar sonrasında Ocak 1896'da ABD Kongresi'nde hem Temsilciler Meclisi'ne hem de Senato'ya yeni bir Ermeni tasarısı getirilmiştir. Bu tasarılar da Osmanlı Devleti suçlanmıştır.

9 Şubat 1916 ve 11 Mayıs 1920 tarihlerinde ABD Kongresi'nde 2 ayrı Ermeni tasarısı görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu tasarıların görüşülmesi ve ardından kabul edilmesinin sebebi ise Osmanlı Devleti'nin Anadolu Ermenileri için çıkarmış olduğu Tehcir kanunu olmuştur. 1920 yılından 1975 yılına kadar geçen süreçte Kongre'ye Ermeni sorunu ile ilgili herhangi bir tasarı gelmemiştir. 1975 yılında Temsilciler Meclisi'ne Ermeni sorunu ile ilgili olarak gelen tasarı kabul edilmiştir. Bu kararın alınmasında Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan anlaşmazlıklar etkili olmuş ve ABD-Türkiye'ye ambargo uygulamıştı. Türkiye'de bu karara tepki olarak ABD üslerinin faaliyetlerine ve istihbarat çalışmalarına (Elektronik ve Haberleşme) son vermiştir (İncirlik Üssü'ndeki faaliyetler kısmen sınırlandırılmıştır). Bu yaptırımlar neticesinde Temsilciler Meclisi'nce kabul edilen tasarı Senato'ya gelmemiştir. Ermeni lobisinin bu karar sonrası yöntem değiştirdiği ve terör olaylarına yöneldiği görülmüştür.¹⁴⁴

ABD'de Ermeni lobisi özellikle 1985 yılından itibaren gerek Senato da gerekse de Temsilciler Meclisi'nde kendilerine yakın olan üyelere bir grup oluşturmuş bu gruba da Ermeni lobisi elemanları ismini vermiştir. Bu gruptaki senatörler ve temsilciler meclisi üyeleri her yıl Şubat, Mart ve özellikle 24 Nisan günü öncesi ya da 24 Nisan günü sözde soykırımı anma toplantıları adı altında konuşmalar yapmaktadırlar.¹⁴⁵

Türkiye aleyhtarı Ermeni lobi faaliyetlerinin ABD Kongresi'ne gelmeye başlaması 1985 yılından itibaren hız kazanmıştır. 1985 yılında Ermeniler Kongre'ye sözde Ermeni soykırımı ile ilgili olarak 4 ayrı tasarı getirmişlerdir. Bunlar şöyledir:

- Temsilciler Meclisi üyesi Robert Roe'nin hazırladığı H.J.R. 37 sayılı tasarısı,
- California Milletvekili Tony Coelho'nun hazırladığı 192 sayılı tasarısı,

144 Kantarcı, a.g.m, (Erişim)<http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=658>, 23.08.2012.

145 Kantarcı, a.g.e., s. 193.

- Senatör Carl Levin’in hazırladığı S.J.R. 101 sayılı tasarısı,
- California Milletvekili Charles Paşhayan’ın hazırladığı H.R. 142 sayılı tasarısı.

Gelen tasarıların 3’ü yeteri kadar ilgi görmediği için değerlendirmeye alınmamış, sadece 192 sayılı tasarısı kongreye sunulabilmiştir. 1985 yılında Kongre’ye gelen tasarısı, dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bunun en önemli sebebi 1980 tarihli 5 yıllık ABD-Türkiye Savunma İşbirliği Antlaşması’nın süresinin dolması ve tam bu tarihte yenilenmesinin gerekliliği olmuştur.¹⁴⁶ Türk tarafı Ermeni karar tasarısının Kongre’den geçmemesi için müzakerelere başlamış ve bunun teminatını almıştır. Reagan, Kongre’ye yazmış olduğu yazıda bunu açıkça dile getirmiştir. Reagan Hükümeti’nin Savunma Bakanı Casper Weinberger de Ermeni tasarısının kabulünün Türk-Amerikan ilişkileri olumsuz etkileyebileceğini açıklamıştır.¹⁴⁷ Nitekim Temsilciler Meclisi’ndeki uzun görüşme aşamasından sonra 192 Sayılı tasarısı kabul edilmemiştir. Ermeniler bu olayı ABD’deki en büyük siyasi yenilgi olarak kabul etmektedirler.¹⁴⁸

Ermeni lobi kuruluşları 1985 yılındaki başarısızlığın ardından 1987 yılında tekrar bir tasarısı Kongre’ye sunmuşlardı. 28 Ocak 1987 yılında Temsilciler Meclisi’ne sunulan 132 sayılı bu tasarısıyla, 24 Nisan 1988 tarihi “Ermeni Soykırımı Kurbanlarını Anma Günü” olarak kutlanmak istenmekteydi. Bu tasarısı 22 Nisan 1987 yılında Temsilciler Meclisi Posta Hizmetleri Komisyonu’nda 4’e karşı 18 oyla kabul edilmişti.¹⁴⁹ Bu kararın Temsilciler Meclisi’nde kabulünün ardından, dönemin Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı İnal Batu “Amerikan yönetiminin üzerine düşeni yaptığına dair kesin belirtilerin mevcut olmasını arzu ederdik” diyerek, Türk tarafının sitemini iletmiştir. ABD Başkanı Ronald Reagan bu tasarısının karşısında olduğunu Senato’ya iletmiştir. Nihayetinde karar tasarısı Temsilciler Meclisi Genel Kurulunda 201 hayır oyuna karşı 189 evet (42 kişi oylamaya katılmamış, 1 kişi ise çekimser kalmıştır) oyuyla reddedilmiştir.¹⁵⁰

1990 yılına gelindiğinde Ermeni lobisi yeni bir tasarısı ABD gündemine getirmişti. Dönemin Senatörü Robert Dole tarafından hazırlanan bu tasarısı da (212 sayılı karar tasarısı) 1991 yılında başlayan 1. Körfez Savaşı nedeniyle Ermeni lobisi aleyhine sonuçlanmıştı. Bunu takiben 2000 yılında yeni bir tasarısı

146 *Cumhuriyet Gazetesi*, 20.04.1987.

147 *Bulvar Gazetesi*, 22.02. 1985.

148 Şenol Kantarcı, “Ermeni Tasarısı ABD Kongresi Temsilciler Meclisi’nden Geçer Mi?” (Erişim) <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=658, 23.08.2012>.

149 Sibel Kavuncu, “1980’lerde Türkiye-ABD İlişkilerinde Bir Sorun: Ermeni Karar Tasarıları”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 23-24, 2006. (Erişim), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergilicerik&IcerikNo=480, 23.08.2012>.

150 *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 .04.1987.

hazırlanmıştı. 398 sayılı bu tasarı Türkiye'nin baskıları neticesinde görüşmeye dahi açılmadan geri çekilmişti. 2003 yılındaki ABD'nin Irak müdahalesi döneminde tekrar gündeme gelen Ermeni tasarılarında başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu tasarıların Ermeniler lehine sonuçlanmamasının en önemli sebebi, değişen güç dengeleri ve ABD'nin bölgede Türkiye'ye olan ihtiyacı olmuştur.¹⁵¹

2001 ve 2002 yıllarında Ermeniler, ABD Başkanı'nın 24 Nisan'da yapacağı konuşmalarda "soykırım" kelimesini kullanması için oldukça çaba harcamışlardır. Nihayetinde Ermeni lobisinin baskıları sonuç vermemiş, Başkan 24 Nisan 2001'deki konuşmasında "soykırım" yerine "imha", 2002 yılındaki konuşmasında da "katliam ve "dehşet verici" ifadelerini kullanmıştır. ABD Başkanı'nın adı geçen dönemde soykırım kelimesini kullanmamasının en önemli sebebi ise, 11 Eylül saldırıları ve bunun neticesinde bölgede Türkiye'ye duyulan stratejik ihtiyaç olmuştur.¹⁵²

30 Ocak 2007'de ABD Temsilciler Meclisi'nde Ermeni lobisinin önde gelen milletvekilleri Adam Schiff, Frank Pallone, George Radartovich ve Joe Knollenberg tarafından yeni bir Ermeni tasarısı gündeme getirilmiştir. Tasarı metninde, 1915 olayları soykırım olarak değerlendirilmekle birlikte, dönemin Osmanlı Devleti ve İttihat Terakki yöneticileri suçlanmaktaydı.¹⁵³ 2007 yılında bu hali ile gündeme gelen tasarının kabul edilmesi olasılığı artmış ve bunun neticesinde Türk tarafı karşı faaliyetlere başlamıştı. Çok sayıda Türk Heyeti'nin ABD'ye ziyareti, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın ABD'ye ziyareti, TBMM'den lobi faaliyeti yürütmesi için heyetler gönderilmesi, İncirlik Üssü'nün kullanımının kısıtlanabileceğinin ABD tarafına iletilmesi, Yahudi lobisi ile iyi ilişkiler kurulması bu faaliyetlerin en önemlileriydi. Nihayetinde karar Temsilciler Meclisi'nde 27 kabul oyuna karşı 21 ret oyuyla geçmişti. Bu kararın Temsilciler Meclisi'nden geçmesi sonrasında Genel Kurul'a hemen getirileceği söylentisi üzerine Türk tarafı baskılarını arttırmış ve ABD aleyhine yaptırımlar alma kararları gündeme gelmişti. Aynı dönemde PKK terör örgütünün Türk topraklarına sızması ve bunun neticesinde eylemlerin (Dağlıca Baskını) hız kazanması üzerine, TBMM Kuzey Irak'ta sınır ötesi operasyon kararı almıştı. 1964 yılından itibaren çok hassas olan Türk-ABD ilişkileri (Kıbrıs meselesi, Johnson mektubu,¹⁵⁴ ambargo, 2003 yılında meydana gelen ve Türk

151 Sibel Kavuncu, a.g.m.

152 Laçiner," a.g.e., s. 468.

153 Şenol Kantarcı, "Ermeni Tasarısı ABD Kongresi Temsilciler Meclisi'nden Geçer Mi?" (Erişim) <http://www.avim.org.tr/eskimakaleteki.php?makaleid=658>, 24.08.2012.

154 "Johnson Mektubu", Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964 tarihinde gönderilen, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek amacıyla ve kaba bir üslupla yazılmış mektup. Bkz. Editör, Baskın Oran, *Türk Dış Politikaları 1, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. İletişim Yayınları, C. 1, s. 685.

askerlerinin gözaltına alındığı, kamuoyunda çuval olayı olarak bilinen olay) Türk halkı ve parlamentosunda ABD karşıtlığını arttırmaya yetmişti. Bölgedeki çıkarları olumsuz yönde etkilenen ABD Hükümeti bunları göz önünde bulundurarak geri adım atmış ve aynı yıl (2007) Temsilciler Meclisi'nden geçen Ermeni tasarısını Genel Kurul gündemine getirmekten vazgeçmiştir.¹⁵⁵

2008 yılında yapılan seçimlerde, Barack Obama ABD'nin yeni başkanı seçildi. Barack Obama, ikili ilişkiler içerisinde değerlendirilebilecek ilk yabancı ülke ziyaretini 6-7 Nisan 2009'da Türkiye'ye yaptı.

2010'da, ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nda, Ermeni tehcirini "Ermeni soykırımı" yasasına bağlamak isteyen tasarının bir oy farkla kabul edilmesi, Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli uyumsuzlukları beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu gelişmede "Ermenistan" ya da "Ermeniler" ön plandaymış gibi gözükse de, aslında tasarının Dış İlişkiler Komisyonu'ndan geçmesinin arkasında "Yahudi Lobisi"nin olduğu değerlendirilmektedir. Yahudi lobisinin bu şekilde Ermeni lobisi ile birlikte hareket etmesinin nedenlerini ise, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik sorunlar (Davos Zirvesi, Mavi Marmara gemisi baskını, Gazze'deki İsrail ablukası) oluşturmuştur.

24 Nisan 2010 tarihinde Barack Obama'nın, Ermenice "Soykırım" anlamına da gelebilecek "Büyük Felaket" ifadesini kullanması Türkiye'de hükümetin büyük tepkisine sebebiyet vermişti.¹⁵⁶

ABD Başkanı Barack Obama, 24 Nisan 2012 tarihinde de, 1915 olaylarını 2011 yılında olduğu gibi "Büyük Felaket" anlamına gelen "Meds Yeghern" ifadesi ile kullanmış ve bu ifade Ermeni diasporasını oldukça rahatsız etmişti. Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA), Barack Obama'yı ihanetle suçlamıştı.¹⁵⁷

2. FRANSA'DA TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

Fransa'da bilinen ilk Ermeni lobi faaliyetleri 1880 sonrası dönemde Marsilya'da yaşayan Mighirditch Portakalian tarafından başlatılmıştır. Portakalian 1870 yılında ilk olarak Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Van'da lobi faaliyetlerini organize etmiş bu amaçla 1878 yılında burada Theological

155 Laçiner, a.g.e., s. 483-484.

156 Celalettin Yavuz, "Türkiye-ABD İlişkilerinde İsrail Etkisi", *TÜRKSAM*, 05.07.2010. (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a2115>, 07.11.2012

Celalettin Yavuz, "Obama'lı Akıllı Güç ABD ve Türkiye", *TÜRKSAM*, 07.04.2012. (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a2637.html>, 07.11.2012.

157 "Diaspora Ermenileri: Obama ihanet etti", (Erişim) 24.04.2011 <http://www.ensonhaber.com/diaspora-ermenileri-obama-ihanet-etti-2012-04-24.html>, 20.10.2012.

Koleji'ni kurmuştur. Ayrılıkçı propagandaları nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından tutuklanacağını anlayınca Fransa'ya kaçmış ve Fransız vatandaşlığına geçmiştir. Portakalian 1885 yılında Ermeni sorununu batıya duyurmak için Fransa'da Ermeni Birliği Derneği'nin kurulmasına ve L'Armenia isimli gazetenin kuruluşuna öncülük etmiştir. 1880-1990 arasında yine Paris'te Ermeni propagandası yapmak için Ermeni Vatanseverler Komitesi'nce, Hayasdan ve Armenia adlı gazeteler yayınlanmaya başlamıştır.¹⁵⁸

Ermenilerin Fransa ile olan tarihi bağları ve Fransa'nın Anadolu üzerindeki emelleri bu iki toplumu birbirine çok yaklaştırmıştı. Bunun sonucunda da Ermeniler Fransa'yı bir nevi sığınacak liman olarak görmeye başlamış ve göç etmişlerdi. I. Dünya Savaşı öncesi ve 1915 yılında Osmanlı Devleti tarafından alınan tehcir kararı ile birlikte Fransa'ya olan Ermeni göçü artmış, 1988 yılındaki büyük Ermenistan depremi ve Ermenistan'daki ekonomik kriz ile de artarak devam etmiştir. Tüm bu göçler Fransa'da güçlü bir Ermeni nüfusu ve bununla birlikte etkin lobi oluşumunu sağlamıştı. 1920 yılı sonrasında Ermeni dernek, kilise ve parti merkezleri Fransa merkezli olarak örgütlenmeye başlamışlardır. Ermeni Yardımlaşma Birliği (UGAB), 24 Nisan Komitesi, AYF Nor Seround, Ermeni Davasını Savunma Komitesi (CDCA), Fransa Ermeni Doktorlar Birliği, Ermeni Mesleklerarası Grubu, Hay Tad gibi örgütler, Fransa'daki etkin lobi kuruluşlarına örnek olarak verilebilir.¹⁵⁹

Fransa'daki Ermeni diasporasının amaçları şöyle özetlenmektedir:

- Fransız halkını Ermeni soykırımı olduğuna inandırmak.
- Fransız vatandaşlarının Parlamento'ya soykırımın yapıldığı yönünde baskı yapmasını sağlamak.
- Yapılan bu baskı ve propagandalar ile resmi makamların ve siyasilerin soykırımı kabul etmelerini sağlamak.
- Türkiye aleyhine sürekli olarak karalama kampanyaları düzenlemek.
- Her platformda kötü bir Türkiye imajı yaratmak.¹⁶⁰

Fransa'da oldukça etkili olan Ermeni lobisi soykırım yapıldığı ile ilgili olarak savundukları tezlerini öncelikle Fransız yerel meclislerinde daha sonrada ulusal

¹⁵⁸ Yusuf Sarımay, "Fransa'nın Ermenilere Yönelik Politikasının Tarihi Temelleri (1878-1918)", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara Sonbahar 2002, S. 7, s. 59.

¹⁵⁹ Sarımay, a.g.e., s. 59.

¹⁶⁰ Samim Akgönül, "Fransa Ermeni Toplumu ve Türkiye: Propaganda ve Lobicilik", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, Bahar 2002, s. 236.

meclisten geçirmeyi amaç edinmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yürütmüşlerdir. Özellikle Avrupa Birliği raporlarında Ermeni tezlerini ortaya atan ve bunun öncülüğünü yapanlar da Fransız kökenli milletvekilleridirler. Örneğin 2000 yılındaki raporda Türkiye’yi sözde soykırım’ı tanımaya davet eden vekil Fransız kökenli Hilip Morillan’dır. 2001 yılındaki Avrupa Parlamentosu Türkiye Raporuna soykırım ile ilgili paragrafı yerleştirenler de yine Fransız kökenli parlamenterler Alain Lamassoure ve dönemin İçişleri Bakanı Charles Pasqua olmuştur.¹⁶¹

Etkin lobi faaliyetleri neticesinde, Fransa Ulusal Meclisi ilk olarak 29 Mayıs 1998 tarihinde “Fransa 1915 Ermeni soykırımını tanı” ilkesini kabul etmişti. Bu tasarı çoğunluğunu Sosyalist Parti milletvekillerinin oluşturduğu 29 kişinin oyuyla kabul edilmişti. Bu karara Türkiye’nin tepkisi çok sert olmuş fakat nihayetinde tasarı meclisten geçerek senatoya sevk edilmişti. Türk tarafından gelen siyasi ve ekonomik baskılar neticesinde kararın görüşülmesi 1998 yılı itibarı ile askıya alınmıştır. Tasarının çıkmasını isteyen vekiller Mart 1999 ve Şubat 2000 yılında tekrar bu konuyu gündeme getirmek istemiş fakat başarılı olamamışlardır. 2001 yılında yapılacak seçimlerden hemen önce Ermeni lobisi tasarının tekrar gündeme gelmesini sağlamıştı. Fransız Hükümetinin de ilgisiz kalması sonucunda 08 Kasım 2001 tarihinde Ermeni Soykırım Tasarısı Senato’da kabul edilmişti.¹⁶² Kasım 2001 yılındaki karar Türk-Fransız ilişkilerinde negatif bir dönüm noktası oluşturuyordu. Artık Fransa Hükümeti Osmanlı Devleti ve Türkiye’nin Ermenilere karşı Soykırım yaptığı tezini resmen kabul etmiş oluyordu.

Ermeni lobisi Fransa’da amaçlarına ulaşmak için boş durmamış ve sürekli olarak yeni arayışlar içinde olmuştur. Bir hukuki yaptırım olmayan 2001 yılındaki karardan sonra 2006 yılına kadar çeşitli tasarılar meclise sunulmuş fakat bunlar yasalaşmamışlardır. Örnek olarak Sosyalist Parti milletvekili Didier Migaund’un verdiği tasarı verilebilir. Tasarı genel kurulda görüşülüp kabul edilmiş, fakat AB’nin o dönemde Genişlemeden Sorumlu Komiseri Olli Rehn’in ve Fransız Hükümeti’nin karşı çıkması sonucu senato gündemine alınmamıştır. Bu tasarı 2001 yılında alınan karara ek ve tamamlayıcı olarak çıkartılmak istenmiştir.¹⁶³ Bu tasarının özü (sözde) soykırımı kabul etmemeyi cezalandırmak maksadı taşıyordu.¹⁶⁴

Nihayetinde 2011 yılında Türk-Fransız ilişkileri yeniden gerilmeye başlamış ve

161 Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, USAK Yayınları, Ankara, 2005, s. 120.

162 Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, s. 299-301.

163 Mark Beunderman, “Rehn Warns France Against Adopting Armenian Genocide Law”, *EU Observer*, 10 Ekim 2006. Neslihan Temelat, “Kanunlar ve Hafıza: Fransa Parlamentosunda Kabul Edilen 2012 Soykırım İnkârı Yasası Üzerine” (Erişim) http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2011/sayi19/5-36.pdf, 27.08.2012.

164 Laçiner, a.g.e., s. 316-317.

Ermeni lobisinin zaferiyle sonuçlanacak bir hal almıştır. Ermeni lobisinin baskıları sonucunda, Fransa yasalarının da kabul edilen “Ermeni soykırımını inkâr etmenin 1 yıl hapis ve 45.000 Euro para cezası ile cezalandırılması” ile ilgili tasarısı 7 Aralık 2011 tarihinde Komisyon’da kabul edilerek ve 22 Aralık 2011’de Fransa Meclisi’nde oy çokluğu ile yasalaşmıştır.¹⁶⁵ Ne var ki Şubat 2012 tarihinde, Fransa Anayasa Konseyi bu yasaı “ifade özgürlüğüne” aykırı bularak iptal etmiştir.¹⁶⁶

Tasarının Fransa Anayasa Konseyi tarafından iptal edilmesinin ardından, tasarının mimarı olan Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy, yeni bir tasarı hazırlanması için hükümet üyelerine talimat vermişti. Nihayetinde 5 Mayıs 2012 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi Sarkozy’nin yenilgisi ile sonuçlanmış ve François Hollande Cumhurbaşkanı seçilmişti. Hollande da “sözde” Ermeni soykırımını konusunda selefenden farklı düşünmüyordu. 24 Nisan 2012 seçimlerinden hemen önce Paris’te yaptığı konuşmada “Türkiye Ermeni İddiaların kabul etmeli” diyordu.¹⁶⁷

Yasanın 22 Aralık 2011’de Fransa Meclisi’nde kabul edilmesi ile birlikte Paris’teki senato binası önünde binlerce diaspora Ermeni’si toplanmış ve sevinç gösterileri ile karara olan olumlu tepkilerini göstermişlerdi. Karar sonrası Ermenistan Dışişleri Bakanı Edvard Nalbandyan, “sadece Ermeni- Fransız ilişkileri tarihine altın harflerle yazılacak bir gün olarak değil, insan hakları tarihine geçecek bir gün” değerlendirmesinde bulundu. Türkiye ise yasanın Fransa Meclisi’nden geçmesinin ardından, Fransa’yla olan askeri ve siyasi ilişkilerini askıya almış, sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda farklı önlemler alınacağı ifade etmişti.¹⁶⁸

3. İNGİLTERE’DE TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

İngiltere, Ermeni diasporasının ABD ve Fransa’ya kıyasla sayı olarak daha az olduğu ülkedir. Diaspora, sayı olarak az olmasına rağmen 2001 yılı ve

165 Şenol Kantarcı, “Fransa’nın Yeni Ermeni Kartı: Türkiye-Fransa İlişkilerinde Kriz”, 23 Aralık 2011, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazdir2551.html>, 28.08.2012.

166 Fransa Anayasa Konseyi, Ermeni soykırımını inkâr etmenin cezalandırılmasına yönelik yasanın iptal edilmesine ilişkin başvuruyu değerlendirmek üzere, 28.02.2012 tarihinde toplandı. İptal başvurusu 77 senatör ve 65 milletvekili Meclis ve Senato’dan toplanan imzalarla yapılmıştı. 11 üyeli Anayasa Konseyi’nin 7 üye ve başkan Jean-Louis Debre’nin katılımıyla gerçekleşen oturum sonunda aldığı kararda “varlığı yasa tarafından tanınmış soykırımların tartışılmasını engelleyen yasa anayasaya aykırıdır” ibaresi kullanıldı. Kararda “yasanın ifade ve iletişim özgürlüğüne aykırı olduğu” belirtildi. Bu şekilde Fransa’da 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni iddialarının inkârının suç sayılmasının önu kapanmış oldu. “Fransa Anayasa Konseyi’nin kararı”, (Erişim) <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/02/29/sarkozyye-anayasa-konseyinden-tokat#>, 28.08.2012

167 Ömer Engin Lütem, “Fransa’nın Yeni Cumhurbaşkanı Hollande ve Ermeni Meselesi”. (Erişim) *AVİM*, <http://www.avim.org.tr/bulentekli.php?haberid=50260>, 28.08.2012.

168 “Fransa Senatosu, 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni iddialarının reddedilmesini suç sayan yasa teklifini kabul etti”. 23.01.2012, (Erişim) <http://www.internethaber.com/fransa-senatosu-kritik-yasa-ermeni-oylama—396938h.htm>, 12.08.2012.

sonrasında Türkiye aleyhtarı çalışmaları ile dikkat çekmekte ve bu konuda da başarılı olmaktadır. Bunun en belirgin sebebi İngiltere’de aktif olarak faaliyet gösteren Ermeni lobisidir.¹⁶⁹

Sayıları az olmakla beraber Ermenilerin İngiltere’de kimliklerini korumalarını sağlayan ve onları ortak bir çatı altında toplayan en önemli olgu dine olan bağlılıklarıdır. Burada kiliseye önemli görev düşmektedir 1863 yılında Manchester’da ilk Ermeni kilisesi açılmıştır.¹⁷⁰

Sayıları az olmakla beraber Ermenilerin İngiltere’de kimliklerini korumalarını sağlayan ve onları ortak bir çatı altında toplayan en önemli olgu dine olan bağlılıklarıdır. Burada kiliseye önemli görev düşmektedir 1863 yılında Manchester’da ilk Ermeni kilisesi açılmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra da Ermeni lobi faaliyetleri artarak devam etmiştir. 1930’lu yıllarda İngiltere’deki Ermeni nüfusu 1000 kişi civarındayken II. Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen olaylar neticesinde bölgeye olan göç ile birlikte bu sayı artmıştır. 2000’li yılların başında, İngiltere’deki toplam Ermeni nüfusunun 15.000-20.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Sayıları az olan bu etnik grubun İngiltere’deki lobi faaliyetleri oldukça fazladır. Ermeni lobisi İngiltere’de etkin olmasına rağmen İngiliz siyasetine nüfuz etme bakımından zayıf kalmaktadır. Bunun zayıflığın başlıca sebepleri İngiliz dış

politikasının şu temel özelliklerinden kaynaklanmaktadır:

- İngiliz politikacılar göre iç ve dış politika bir birinden farklılık arz etmektedir. Yani iç politikaya herkes müdahil olabilirken, dış politika süreci sadece elitler tarafından yürütülmelidir.
- Dış politika konusu işin uzmanı olan profesyoneller tarafından yönetilmelidir.
- Bunun yanı sıra İngiliz toplumunda lobicilik, ABD’deki gibi hoş karşılanmamaktadır. İngiliz dış politikası bu gibi sebeplerden ötürü lobicilik müessesesinin başarılı olmasını engellemektedir.¹⁷¹

İngiltere Parlamentosu 1915 olayları ve sözde soykırım ile ilgili olarak Türkiye aleyhtarı herhangi bir karar almamıştır. Fakat Ermeni lobisinin çalışmaları neticesinde, soykırım iddiaları İskoçya ve Galler yerel meclislerinde kabul

169 Laçiner, a.g.e., s. 353.

170 Kilise açıldığı zaman Manchester’daki toplam Ermeni sayısı 30 kişidir. Bkz. Laçiner, a.g.e., s. 358-359.

171 Laçiner, a.g.e., s. 380-381.

172 Yıldız Devenci Bozkuş, “İskoçya’daki Ermeni Lobisi ve Protestan Kilisesinin Tutumu”, (Erişim) <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=91>, 28.08.2012.

edilmiştir. 2012 tarihine kadar, İngiltere Parlamentosu'nda Ermeni tezleri doğrultusunda Türkiye aleyhine bir karar çıkmaması bundan sonrada çıkmayacağı anlamına gelmemektedir.¹⁷²

4. ALMANYA'DA TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

XXI. yüzyılın başları itibari ile Almanya'daki Ermeni nüfusunun kaçak göçmenlerle birlikte 35.000 ila 45.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. ABD ve Fransa ile karşılaştırıldığında bu sayı oldukça düşük bir seviyededir. Bu sayının az olmasındaki en önemli etken I. Dünya Savaşı sırasındaki Türk-Alman ittifakıdır. 1960 yılı öncesinde Almanya'ya göç eden Ermeni sayısı oldukça azdır. Almanya'ya Ermeni göçü 1960 yılından itibaren başlamıştır.¹⁷³ Sayı olarak az olmaları ve 800.000'i Alman vatandaşlığına geçmiş olan 2.500.000 ila 3.000.000'a yakın Türk'ün¹⁷⁴ varlığı Ermenilerin Almanya'da aktif olarak lobi yapmalarına imkân vermemektedir. Ayrıca Türkiye ve Almanya arasındaki güçlü ekonomik ilişkiler de Ermenilerin işini zorlaştırmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliği sürecindeki gelişmelere paralel olarak tüm AB ülkelerinde Ermeni tasarıları gündeme gelmeye başlamıştır. Nitekim Alman Parlamentosu'na da 23 Şubat 2004 tarihinde Hıristiyan Demokrat Parti milletvekilleri bir Ermeni tasarısı sunulmuştu. Bu tasarıya bazı parti temsilcileri ve milletvekillerinin karşı çıkması bir sonuç vermemiş, Alman Federal Meclisi 16 Haziran 2005'de tüm grupların katılımı ile "1915 Ermeni Sürgün ve Katlinin Hatırlanması ve Anılması: Almanya, Türkler ve Ermenilerin Barışmasına Katkıda Bulunmalıdır" isimli tasarısı onaylamıştı.¹⁷⁵

Alman Federal Meclisi'nin bu kararı almasındaki faktörler şöyle sıralanabilir:

- Yahudi Soykırımı nedeniyle imajı kötü olan Almanların yükünün hafifletilmesi,
- Yabancılar ve Türk Sorunu,
- AB sürecinin ve olası birlik üyesi Türkiye'nin ilerideki nüfuzunun engellenmesi,
- Protestan kiliselerinin Alman siyasetine etkisi.¹⁷⁶

173 Aydan İyigüngör, The Profile of the Armenian Diaspora in Germany, *Armenian Studies*, No.3, Eylül-Ekim-Kasım 2001. Ayrıca bkz: Laçiner, a.g.e., s. 401.

174 Almanya'daki Türkler, http://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya'daki_T%C3%BCrkler, 30.08.2012.

175 Laçiner, a.g.e., s. 406.

176 Burak Gümüş, "Alman Federal Meclisi'nin Söзде Ermeni Soykırımı'nı Tanımasının Nedenleri ve Siyasal Protestanlığın Rolü Üzerine, 2005-2006". (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=398>, 30.08.2012.

5. AB'DE TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

Avrupa Birliği'nin etkin güçleri olan Fransa ve Almanya bunlara etki eden okyanus ötesi güç ABD'nin Ermeni meselesine bakış açısının Ermeniler lehine taraflı olduğunu daha önceki bölümlerde değinmiştik. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde (1963 yılından bu yana) çeşitli dönemlerde karşısına çıkan Ermeni sorunu müzakere süreçlerine de etki eder bir hal almıştır.

Avrupa Parlamentosu (AP) özellikle Ermeni sorun ile ilgili olarak birçok kararın alındığı AB kurumu niteliği taşımaktadır. AP'nin Ermeni sorun ile ilgili olarak aldığı kararların bağlayıcılığı bulunmamakla beraber AB tarafından dikkate alınmaktadır.

27. Nisan 1987 yılında Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için yaptığı başvuru sonrasında AP, "Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü Üzerine Karar" adlı tasarıyı kabul etmiştir. Bu karar sonrasında 18 Temmuz 1987'de Ermeni sorunu ile ilgili olarak daha kapsamlı bir karar alınmıştır. Bu kararda şu konular üzerinde durulmuştur:

- Ermeni olaylarının 1948 yılındaki Birleşmiş Milletlerin sözleşmesi kapsamında soykırım olarak nitelendirildiği fakat Türk tarafının bunu kabul etmediği,
- Türk tarafının Ermeni halkını, kendi tarihlerine sahip olma hakkından mahrum ettiği,
- Tarihi olarak kanıtlanmış olmasına rağmen Türk tarafından hiç kimsenin yargılanmadığı ve Ermenilere tazminat ödenmediği,
- Türk tarafının soykırımı kabul etmesinin Ermenilere manevi itibar kazandıracığı ve Türk tarafının bundan onur duyacağı,
- 1973 yılında başlayarak 1986 yılına kadar devam eden Ermeni Terör olaylarının üzüntü ile karşılandığı ve bu terör olaylarına karışan kişi ve örgütlerin yapmış olduğu hatalardan dolayı tüm Ermeni halkının sorumlu tutulamayacağı.
- Tüm bu gelişmeler neticesinde Türk Hükümetlerinin Ermeni meselesi ile ilgili olarak sert tavır takındığı ve olayların yatışması için çaba sarf etmediği vurgulanmıştır.¹⁷⁷

177 Karagül, a.g.m.

AP ayrıca Türkiye'nin AB'ye alınmamasının önündeki engellerin şunlar olduğunu belirtmiştir:

- Mevcut Türk Hükümeti'nin 1915 yılındaki Jön Türklerin Ermenilere düzenlediği soykırımı kabul etmemesi.
- Yunanistan ile arasındaki sorunlar nedeni ile uluslararası yasalara uymaması.
- Kıbrıs'a müdahalesi.
- Kürt sorununu kabul etmemesi.
- Gerçek anlamda parlamenter demokrasinin yerleşmemesi.
- Bireysel ve toplumsal anlamda özgürlüğün olmayışı.
- Dinsel özgürlük konusundaki eksiklikler.¹⁷⁸

AB ilerleme raporları hazırlanırken Ermeni lobisi aktif olarak çalışmalarını sürdürmüş ve Türkiye aleyhine kararlar alınmasına sebep olmuştur. Bu raporların hazırlanması aşamasında lobinin en çok faydalandığı parlamenterler de Fransız asıllı olanlardır. 2000 yılındaki ilerleme raporuna son dakikada "Türkler (sözde) soykırımı tanımalı" ibaresini ekleyen kişi Fransız parlamenter Hilip Morillan'dır. Ekim 2001 yılındaki ilerleme raporuna "Ermeni Soykırımı" ile ilgili bir paragraf yazan kişi de Fransız bir parlamenter Alian Lamassoure'dır. Ayrıca Ekim 2001'deki rapora "Türkiye'yi 1915'deki (sözde) Ermeni soykırımını tanımaya çağırıyoruz" ibaresini dâhil etmek isteyen de yine Fransız parlamenter ve eski Fransa İçişleri Bakanı Charles Pasqua olmuştur.¹⁷⁹

AP'de Ermeni sorunu ile ilgili olarak son karar 2002 yılında alınmıştır. "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları Çerçevesinde AB'nin Güney Kafkasya İle İlişkileri" başlıklı, Yeşiller Grubu üyesi İsveçli parlamenter M. Per Garthon'un hazırladığı rapor oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Raporun 15. Maddesinde, AP'nun 1987 yılında kabul ettiği soykırım kararına atıf yapılarak, Türkiye'nin AB'ye girme arzusunda olduğu ve AB ile bütünleşme çabaları için bazı adımları atmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

AB'de Ermeni sorunu ile ilgili Avrupa Parlamentosun almış olduğu kararlar haricinde, AB ülkelerinin hepsinin tabi olduğu 44 üyeli Avrupa Konseyi'nin

178 Gümüş, a.g.m.

179 Laçiner, a.g.e., s. 344.

organı olan Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin de almış olduğu kararlarda mevcuttur. 24 Nisan 1998 yılında "1915 Ermeni soykırımını anma" adlı bildiri bunlardan bir tanesidir. Bu bildiriye 51 parlamenter imza atmıştır. Bildirinin ilk maddesinde, 24 Nisan 1915 tarihi Osmanlı Devleti'nin Ermenileri yok etme planının başlangıç tarihi olarak açıklanmıştır. Ermeni sorunu ile ilgili olarak Asamble 24 Nisan 2001 yılında "Ermeni soykırımını tanıma" adlı yeni bir bildiri daha sunmuştur. Bu bildiri de Türk tarafı asılsız iddialarla suçlanmış ve "sözde" soykırımı kabul etmeye davet edilmiştir.¹⁸⁰

6. BM'DE TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

1985 yılında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt Komisyonu, İngiliz asıllı BM uzmanı Benjamin Whitaker'ın hazırladığı raporu görüşmeye almıştı. Raporda çok kısa olmakla birlikte "Ermeni soykırımından" bahsedilmesi Türkiye'nin itirazlarını beraberinde getirmişti. Türkiye'nin itirazları ve rapordaki diğer eksikliklerden dolayı rapor gündeme alınmamış ve Alt Komitede sadece not edilmişti. Not olarak alınan bu karar BM'nin hiçbir kurum ve kuruluşunda kabul edilmemiştir. Bu durum karşısında Ermeni lobisi boş durmamış bu notun bağlayıcılığı olduğunu ve BM'nin soykırımı kabul ettiğini ileri sürmeye başlamışlardır. Tüm uyarılara rağmen Ermeni lobisi özellikle 2000 yılından bu yana ABD Kongresine sunulan her Ermeni tasarısına BM'de sadece not olarak alınan bu söylemi koydurmuştur. BM Genel Sekreterliği, belirli dönemlerde BM bünyesinde "sözde" Ermeni soykırımı ile ilgili alınmış bir kararlarının olmadığını beyan etmiştir. 30 Nisan 2007 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon yaptığı konuşmada, "BM'nin 1915 olayları ile ilgili bir tutumlarının olmadığını" söylemiştir.¹⁸¹

7. ORTA VE GÜNEY AMERİKA ORTAK PAZARI MERCOSUR'DA TÜRKİYE ALEYHTARI ERMENİ FAALİYETLERİ

Güney Amerika ülkelerinden olan, Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay, Venezuela, Şili, Bolivya, Peru, Kolombiya, Ekvator ve Meksika'nın üye olduğu MERCOSUR Parlamentosu 19 Kasım 2007 tarihinde, "Osmanlı Türkiye'si tarafından 1915-1923 tarihleri arasında yapılan ve 1.500.000 kişinin ölümüne neden olan sözde soykırımı kınayan ve haklı davasında Ermeni halkının desteklediğine" dair bir kararı kabul etmiştir. Ayrıca, soykırımı

180 Karagül, a.g.m.

181 Ataöv Türkaya, *What Really Happened in Geneva: The Truth About the Whitaker Report*, Ankara, Sistem Ofset, 1986. (Erişim) http://www.avim.org.tr/bilgibankasi/tr/index2_1_1.htm, 12.08.2012.

bugüne kadar tanımayan diğer ülke parlamentolarına da tanınmaları çağrısında bulunmuştur.¹⁸²

8. 2012 YILI İTİBARIYLA SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMINI KABUL EDEN ÜLKE PARLAMENTOLARI

TBMM'nin Mart 2011 itibariyle duyurulan araştırmasından derlediği bilgilere göre, Mart 2011'e kadar 20 parlamentodan Ermeni çevrelerinin 1915 olaylarına ilişkin iddiaları paralelinde karar çıktı. Bu iddialar genellikle 24 Nisan öncesine ya da hedef ülkedeki kritik seçim dönemlerinde gündeme getirilmektedir. Ermeni lobisinin rahat çalışma imkânı bulduğu ülkelerin başında ise ABD ve Fransa gelmektedir. Ermeni iddiaları paralelinde çıkarılan 20 parlamento kararları ve tarihleri aşağıda verilmiştir.¹⁸³

- Uruguay (1965-2004)
- Kıbrıs Rum Yönetimi (1982)
- Avrupa Parlamentosu (1987)
- Arjantin (1993-2003-2004-2005-2006-2007-2008)
- Rusya Federasyonu (1995-2005)
- Kanada (1996-2002-2004)
- Yunanistan (1996)
- Lübnan (1997-2000)
- Belçika (1998)
- Fransa (1998-2000-2001)
- İsveç (2000)
- İtalya (2000)
- İsviçre (2003)

182 Lütem, a.g.m.

183 Lütem, a.g.m.

- Slovakya (2004)
- Hollanda (2004)
- Polonya (2005)
- Almanya (2005)
- Venezuela (2005)
- Litvanya (2005)
- Şili (2007)¹⁸⁴

Bu ülkelerin Ermeni soykırım iddialarını kabul etme nedenleri de aşağıdaki örneklerde sunulan şekilde birbirinden farklılıklar göstermektedir:

- Arjantin, Fransa, İsviçre, İtalya, Kanada, Lübnan, Rusya, Şili, Uruguay ve Venezuela gibi ülkelerde “sözde” soykırım kararının alınmasındaki sebep Ermeni azılığının baskısıdır.
- Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan’ın bu kararları kabul etmesi ikili anlaşmazlık ve çatışmalardan kaynaklanmaktadır.
- Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İsviçre, İtalya ve Polonya parlamentolarınca alınan kararlar bu ülkelerin Türkiye, Türk ve Müslüman karşıtlığından gelmektedir.
- Vatikan tamamen dini nedenlerden dolayı bu kararları almıştır.
- Almanya, Litvanya ve Slovakya ise Başka ülkeler tarafından da soykırım yapıldığının tescil edilmesini istedikleri için bu kararları parlamentolarından geçirmişlerdir.¹⁸⁵

Bu gerçekleşen örneklerden de anlaşılacağı üzere, parlamentolarında sözde “Ermeni soykırımı” kararı alan ülkelere, yeterli caydırıcı ve ikna edici önlemler alınmadığı takdirde yenileri de eklenebilecektir.

184 “Ermeni iddiaları 20 ülkenin parlamentolarında kabul gördü”, *Haber Türk*, 2 Aralık 2011. (Erişim) <http://www.haberturk.com/dunya/haber/699360-ermeni-iddialari-20-ulkenin-parlamentolarinda-kabul-gordu>, 28.08.2012.

185 Lütem, a.g.m.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XXI. yüzyılda propaganda faaliyetleri teknolojik gelişmelere paralel olarak hız kazanmış ve bu sayede daha geniş bir kitleye ulaşma imkânına kavuşmuştur. Bu bağlamda Ermeni diasporası özellikle etkin olduğu ABD ve AB üyesi ülkelerde organize bir şekilde lobi faaliyeti sürdürmektedir. Bugüne kadar gerek uluslararası gerekse de ulusal parlamentolar üzerinde etkin olmaya çalışan Ermeni lobisinin bundan sonraki süreçte de Türkiye aleyhtarı kararlar aldırarak için çalışmaya devam edeceği de anlaşılmaktadır. Ermeni diasporasının bu konu ile ilgili olarak kamuoyu oluşturmak ve bu soykırım yapıldığına dair tezleri farklı parlamentolardan geçirmek istemesinin amacının tanınma, tekrar canlanma, toprak ve tazminat olduğu da anlaşılmaktadır. Lakin gerek ABD ve gerekse de AB üyesi ülkelerin bu konuya müdahil olmaları biraz daha düşündürücüdür. Bu ülkeler bölgesel konumu itibarıyla Türkiye'nin müdahil olduğu birçok konuda (siyasi, ekonomik, savunma vb.) Ermeni meselesini bir pazarlık aracı olarak kullanmaktadırlar.

1965 yılında Türkiye ile arasında hiçbir illiyet bağı bulunmayan Uruguay Parlamentosu'nun almış olduğu "sözde" Ermeni soykırım kararı ile birlikte 1915 olayları (Tehcir Kanunu) Türkiye açısından uluslararası bir boyut kazanmıştır.¹⁸⁶ Uruguay Parlamentosu'nun almış olduğu karardan 17 yıl sonra (1982) Güney Kıbrıs Rum Kesimi de bu tür bir karar almış ve soykırımı tanıdığını beyan etmiştir.¹⁸⁷ Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte Ermeni iddiaları artarak devam etmiş, bu iddialar bugüne kadar 20 ülkenin ulusal parlamentosunda görüşülerek kabul edilmiştir. Ek olarak Avrupa Konseyi'nde bile (1987 yılından itibaren) "sözde" soykırım ile ilgili kararlar alınmış ve Türkiye'nin birliğe üye olabilmesi için soykırım yaptığını kabul etmesi gerektiği dile getirilmiştir. Özellikle 2000 yılından sonra Ermeni tezlerini savunan çevrelerin bu konu ile ilgili olarak bayağı mesafe aldıkları da ayrı bir gerçekliktir. Bu kararların çeşitli ülke parlamentolarında kabul edilmesinin altında yatan etmenlerin başında etkili lobi faaliyetleri yürüten Ermeni diasporası gelmektedir.

Ermeni tezleri ve diaspora ile mücadele etmek maksadıyla: öncelikle onların etkisini azaltmak, ardından da Türkiye'nin tezlerini savunmak adına getirilebilecek öneriler şöyledir:

1. Çeşitli ülkelerin parlamentolarında Ermeni soykırımı yapıldığına dair kararlar alındığında kısa süreli ve etkisiz tepkilerin ötesine

186 "1915 Olayları ve Uruguay", (Erişim) 28.01.2012.

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/01/120126_uruguay_armenians_new.shtml, 12.01.2013.

187 Ahmet Cemal Ertürk, "Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Dış Politikası", 22.04.2011, (Erişim)

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1315:gueney-kbrs-rum-yoenetiminin-d-politikas&catid=167:ab-analizler, 12.01.2013.

5. Türk tarafının tezlerini uluslararası arenada en iyi anlatabilecek akademisyenlerin ve konunun uzmanlarının düzenli olarak Ermeni meselesi ile ilgili konferanslar ve açık oturumlar düzenlemeleri, Ermeni meselesi ile ilgili bilimsel kitapların İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusca, İspanyolca, Çince, Japonca gibi dillerde baskılarının yapılması sağlanmalıdır.
6. Hükümet destekli olarak Batı menşeli sivil toplum örgütleri ile iyi ilişkiler geliştirilmelidir. Bu bağlamda gerek ABD Kongresi ve Temsilciler Meclisi üyeleri gerekse de AB üyesi ülkelerin parlamentolarındaki temsilciler ile diyalog ortamı oluşturulmalıdır.
7. Yurt dışı istihbaratı ile görevli olan ve buradaki faaliyetleri takip eden kurumların aktif bir şekilde kullanılabilmesi değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Ermeni ve Yahudi lobiciliğinin kimler tarafından ve nasıl yapıldığı, kullandıkları yöntemler ile ilgili bilgilerin toplanarak karşı lobi faaliyetlerinin geliştirilmesi hususunda ne gibi yöntemlerin hayata geçirilmesi gerektiği ile ilgili çalışmalar yapılabilir.
8. ABD ve AB üyesi ülkelerdeki öğrencilerle sosyal medya aracılığı ile irtibata geçilerek Ermeni tezleri zayıflatılmaya çalışılmalıdır.
9. Yurt dışında farklı amaçlar için kurulmuş olan Türk örgütleri, ayrışma yerine kendilerini ilgilendiren bu konuda bir araya getirilmelidir.
10. Konunun uzmanları tarafından Türk tezlerini hakkında, yabancı bilim adamları ve entelektüel kesim bilimsel yönden aydınlatılıp ikna edilmeye çalışılmalıdır.
11. Türk ve Ermeni tezlerini savunanların tarafsız üçüncü bir ülkede bir araya gelmesi ve Ermeni sorununun tarihi kaynaklar ışığında bilimsel zeminde tartışılarak, siyasi karar makamlarına yardımcı olmaları sağlanmalıdır.

Ermeni diasporası, 2015 yılı 24 Nisan tarihine odaklanmış bir vaziyette çalışmalarını hızlandırmıştır. Türkiye'yi dış politikada oldukça güç duruma düşüren “sözde” Ermeni soykırım tezinin, Türkiye'nin ileri sürdüğü tarihi gerçeklerle tüm dünyaya duyurulması önem arz etmektedir.¹⁸⁹ Bu açıdan yukarıda belirtilen tüm bu önerilerin, Dışişleri Bakanlığı koordinasyonunda Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Başkanlığınca hayata geçirilmesinin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

189 Aslan, Yavuz Şir, “1. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu”, 3 Mayıs 2012, (Erişim) <http://www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=5500>, 08.11.2012.

KAYNAKÇA

BASILİ ESERLER

Akad, Mehmet, *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976.

Akçalı, Nazif, *Siyaset Bilimine Giriş*, Ege Üniversitesi, Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, İzmir, 1991.

Arı, Tayyar, *Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve Dış Politika*, MKM Yayınları, Bursa, 2009.

Armaoğlu, Fahir, *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurum Yayınları, İstanbul, 1991.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.

Balcı, Gökhan, *Türkler Soykırım Yaptı mı?* Truva Yayınları, Ankara, 2007.

Bayramoğlu, N. Nisa, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1985.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 1978.

Beydilli, Kemal, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Bimbaum, Jeffrey H., *The Lobbyists*, Times Books, Washington DC. 1992.

Çağrı, Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitapevi, Ankara, 2001.

Çiçek, Kemal, *Ermenilerin Zorunlu Göçü 1915-1917*, T.T.K. Yayınları. Ankara, 2005.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınlar, İstanbul, 2003.

Dinçer, Müjde Ker, *Lobicilik*, Alfa Yayınları, İzmir, 1998.

Dufoix, S., Belge, Murat, *Diasporalar*, U. H. D. Vakfı yayınları, İstanbul, 2011.

Erwin, L. Levine, Elmer, E. Cornwell, Jr. *An Introduction to American Government*, The Macmillan Company, New York, 1972.

- Göyünç, Nejat, *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000.
- Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000, s. 19-23.
- Grant, Alan, *The American Political Process*, Dartmouth Publishing Company, Vermont, USA, 1992.
- Gürkan, Uluç-Palabıyık, Serdar *Ermeni Sorununun Anlamak, Önyargıları Aşmakve Nefretten Arınmak*, Destek Yayınları, İstanbul, 2011.
- Gürün, Kâmuran, *Ermeni Dosyası*, T.T.K Yayınları, Ankara, 1983.
- Güzeliş, İsmail, *İdarede Baskı Grupları*, Yeni Matbaa Yayınları, İstanbul, 1964.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler, 1914-1918*, TTK Yayınları, Ankara, 2001.
- Hocaoğlu, Mehmet, *Arşiv Vesikaları İle Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, İstanbul, 1976.
- Hrebenar, Roland J. ve Ruth, K. Scott, *Interest Group Politics in America* 2nd ed, Englewood Cliffs, New Jersey, 1990.
- Kabacalı, Alpay, *Talat Paşa'nın Anıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kaçaznuni, Ovanes, *Taşnak Partisinin Yapacağı Bir Şey Yok, (1923 Parti Konferansına Rapor)* Kaynak Yayınları, Ankara, 2009.
- Kantarıcı, Şenol, *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası*, Lalezar Yayınları, Ankara, 2007.
- Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, A.Ü.H.F. Yayınları, Ankara, 1989.
- Kardeş, Selahaddin, *Tehcir ve Emval-i Metruke Mevzuatı*, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara, 2008.
- Karpat, Kemal H, *Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Charsetistic*, The University Of Winsconcin Press, London, 1985.
- Keser, Ulvi, *Kıbrıs Anadolu Ekseninde Ermeni-Doğu Lejyonu*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 2007.
- Kılıç, Davut, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve siyasi Mücadeleler*, ASAM Yayınları, Ankara, 2000.

- Kılıç, Selami, *Ermeni Sorunu ve Almanya, Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1990.
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, ARBA Yayınları, İstanbul, 1991.
- Kollman, Ken, *Outside Lobbying*, Princeton, Princeton University Press, New Jersey, 1998.
- Kozlu, Cem, *Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1999.
- Laçiner, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008.
- Laçiner, Sedat, *Türkler ve Ermeniler*, Usak Yayınları, İstanbul, 2004.
- Laçiner, Sedat, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, USAK Yayınları, Ankara, 2005.
- Lester, W. Milbraht, *The Washington Lobbyists*, Wesport, Connecticut: Greenwood Press, 1963.
- McCarthy, Justin, *Sürgün ve Göç*, (çev: Bilge Umar), İnkılap Yayınları, İstanbul, 1988.
- Özdağ, Ümit-Yeniçeri, Özcan, *Talat Paşa'dan Alican Kapısı'nın Açılmasına Ermeni psikolojik Savaşı*, Kripto Kitaplar, Ankara, 2009.
- Özdemir, Hikmet, *Salgın Hastalıklardan Ölüm 1914-1918*, TTK yayınları, Ankara, 2010.
- Özdemir, Hikmet-Çiçek, Kemal,-Turan, Ömer,-Ramazan Çalık,-Halaçoğlu, Yusuf, *Ermeniler: Sürgün Göç*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2010.
- Rigel, Nurdoğan, *Medya Ninnileri*, 1. Baskı, Sistem Yayıncılık ve Matbaacılık Yayınları İstanbul, 1993.
- Sarkisyanz, Manuel, *A Modern History of Transcaucasian Armenia*, Germany, 1975.
- Schendelen, M.P.C.M Van., *Machiavelli in Brussels: The Art of Lobbying the EU*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2002.

- Stanford, Shaw, - Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Çev. Mehmet Harmancı), E Yayınları, İstanbul, 1983.
- Şimşir, Bilal N., *Ermeni Meselesi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Thomas, P. Murphy, *Pressures Upon Congress*, Barron's Educational Serious, Inc., New York, 1973.
- Turan, İlder, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1980.
- Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1966.
- Türkkaya, Ataöv, *What Really Happened in Geneva: The Truth About the Whitaker Report*, Sistem Ofset, Ankara, 1986.
- Türkmen, Fikret, *On Soruda Ermeni Sorunu*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2001.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Yayınları, İstanbul, 1985.
- Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları İstanbul, 1976.
- Ürek, Markus, - Doğan, Nejat, *Lobicilik ve Baskı Grupları: Devlet, Sivil Toplum ve Demokrasi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2011.
- Vassilian, Hamo B., *Armenian American Almanac*, California, 1995.
- Walker, Christopher J., *Armenia and Karabagh, the Struggle for Unity*, Londra, 1991.
- Walter J. Ozelsek, *Congressional Procedures and the Policy Process*, 2 nd ed. Wash. D.C., Congressional Quarterly Inc., 1984.
- Wittenberg, Ernest, *How To Win In Washington*, Blackwell Publishers, Oxford, UK, 2006.
- Yavuz, Celalettin, *Geçmişten Geleceğe Suriye Türkiye İlişkileri*, ATO Yayınları, Ankara, 2005.
- Yılmaz, Durmuş, *Fransa'nın Ermenileri Katolikleştirme Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayını, Konya 2001.

SEMPOZYUM VE KONGRELER

- Akgün, Seçil, “Kendi Kaynaklarından Amerikalı Misyonerlerin Türk Sosyal Yaşamına Etkisi, 1820-1914”, *Onuncu Türk Tarih Kongresi*, 22-26 Eylül 1986, TTK Yayınları, C. 5.
- Şimşir, Bilal N., “Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine”, *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İlişkileri Sempozyumu*, Erzurum, Ekim 1984.
- Şir, Aslan Yavuz, “1. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu”, *Erzurum Atatürk Üniversitesi*, Erzurum, 3 Mayıs 2012.
- Taşkıran, Cemalettin, “Dünden Bugüne Ermeni Meselesi Sempozyumu”, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Konya, 23 Mayıs 2003.
- Yıldırım, Mehmet Ali ve diğerleri, “Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler”, *Erciyes Üniversitesi-Nevşehir Üniversitesi 2. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu*, (EUSAS) 22-24 Mayıs 2008. C. 3, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2009.

YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

- Akbulut, Haluk, (2006) *Arşiv Belgelerine Göre Türk-Fransız-Ermeni İlişkileri (1856-1920)*, isimli yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Arslan, Elif, (2006) *Ermeni Diasporası'nın Ermenistan İç Politikası Üzerine Etkileri*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gülbaş, Ekrem Erdinç, (2007). *Liberal Demokrasilerde Karar Alma Sürecinde Baskı grubu olarak Lobilerin Rolü: ABD Örneği*, isimli yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, Mustafa Ertuğrul, (2006), *Etkin Bir Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobicilik ve ABD'de Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi*, isimli yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DERGİLER

- Akgönül, Samim, “Fransa Ermeni Toplumuna ve Türkiye: Propaganda ve

- Lobicilik”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, S. 5, Bahar 2002.
- Aktan, Can ve diğerleri, “Siyasi Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları”, *Ankara Seçkin Yayınları*, 2007.
- Aktay, Yasin, “İslamcılık ve Bir Modern Melankoli: Eve Dön(eme)mek”, Milet ve Nihal, Göç, Hicret ve Diaspora, Ed; Şinasi Gündüz, İnanç, *Kültür ve mitoloji Araştırma Dergisi*, C. 5, S. 3.
- Aybars Pamir, “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yayınları*, 2002, S. 2, C. 51.
- Cabbarlı, Hatem, “Rusya’da Ermeni Diasporası: Oluşumu ve Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları*, Eylül-Ekim- Kasım, 2011, S. 3.
- Çağlar, Şebnem, “Baskı Gruplarının Siyasal İktidar üzerindeki Etkileri”, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/view/15540/14723>.
- Ramazan Çalık- Zafer Atar, “Johannes Lepsius’un Şekillendirdiği Almanya’nın Ermeni Politikası”, *Türk Yurdu Dergisi*, Mayıs 2006, C. 6, S. 225.
- Çaşın, Mesut H, “Ermenistan Silahlı Kuvvetleri,” *Avrasya Dosyası*, C. 2, S. 4, Sonbahar 1995.
- Demir, Abdullah, “Hukuk Tarihi Açısından 1915 Ermeni tehciri”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler İnternet Dergisi*, Şubat, 2008, S. 72.
- Güler, Yavuz, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, C. 6, S. 1.
- İyigüngör, Aydan, “The Profile of the Armenian Diaspora in Germany”, *Armenian Studies*, No.3, Eylül-Ekim-Kasım 2001.
- Kantarıcı, Şenol, “Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu”, *ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü*, Nisan 2003, Ankara.
- Kantarıcı, Şenol, “ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım, 2001, S. 3.
- Kaplan, Sheila “The Powers That Be Lobbying”, *The Washington Monthly*, Vol. 20, No. 11, December 1988.
- Kara, Ercüment, “Osmanlı-Rus İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Sorununu (1912- 1914)”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1151/13519.pdf>,

- Karagül, Soner, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 8, Kış 2003.
- Kavuncu, Sibel, “1980’lerde Türkiye-ABD İlişkilerinde Bir Sorun: Ermeni Karar Tasarıları”, *Ermeni Araştırmaları*, 2006, S. 23-24
- Sarınay, Yusuf “Fransa’nın Ermenilere Yönelik Politikasının Tarihi Temelleri (1878-1918)”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi* 7, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, Sonbahar 2002.
- Temelat, Neslihan, “Kanunlar ve Hafıza: Fransa Parlamentosunda Kabul Edilen 2012 Soykırım İnkârı Yasası Üzerine”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 19, 2011, ss. 5-36 http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2011/sayi19/5-36.pdf.
- Toprak, Serap, “1821 Mora İsyanı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, S. 6.
- Yavuz, Celalettin, “Ermenilerin Ardında Hep Birileri mi Olacak?” *KÖK Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2001, C. 3, S. 1.
- Yavuz, Celalettin, “Ekonomik Güç ve Siyasi Baskı Modeline Örnek: TÜSİAD”, *2023 Dergisi*, Ankara, Ay Grup Yayınları, S. 8, 2008.
- Yavuz, Celalettin, “1915 Ermeni Zorunlu Göçüne Alman Subaylarının Bakışı”, *Türk Yurdu*, Haziran 2006, C. 26.

GAZETELER

- Bulvar Gazetesi, 22 Şubat 1985.
- Cumhuriyet Gazetesi, 20 Nisan 1987.
- Milliyet Gazetesi, 2 Haziran 1998.
- The Washington Post, 9 Etim 2000.

BÜLTEN VE MAKALELER

- Çiçek, Kemal “Osmanlı Ermenilerinin 1915’teki Tehciri: Bir Değerlendirme”, <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=258>.
- Dulian, Armen “German Bundestag Passes Document on Armenian Genocide”, *RFE/RL*, 16 Haziran 2005.

Göral, Sevinç, “Psikoloji ve Psikanaliz Penceresinden Türk-Ermeni Meselesi: Mağduriyet Psikolojisi ve Büyük-Grup Kimliğinin Etkisi”, *Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler*, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index4_1_1.htm.

Gümüş, Burak, “Alman Federal Meclis’inin Sözde Ermeni Soykırımı’nı Tanımasının Nedenleri ve Siyasal Protestanlığın Rolü Üzerine”, 2005-2006. *ERAREN*, S. 398. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=398>

Kantarıcı, Şenol, “Ermeni Tasarısı ABD Kongresi Temsilciler Meclisi’nden Geçer mi?” AVİM bülten No. 658, <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=658>

Kastoryano Riva, “Türkiye De Diaspora Oyununu Oynamalı”, AVİM söyleşi, <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=300>

Lütem, Ömer Engin, “Fransa’nın Yeni Cumhurbaşkanı ve Ermeniler”, S. 913. <http://www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=5505>

Lütem, Ömer Engin, “Ermeni Sorununun Uluslararası İlişkiler Boyutu Günümüzde Ermeni Sorunu”, AVİM Bülten, http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index3_1_1.htm

Yavuz, Celalettin, “Türkiye-ABD İlişkilerinde İsrail Etkisi” *TÜRKSAM*, 05.07.2010. <http://www.turksam.org/tr/a2115.html>. 07.11.2012

Yavuz, Celalettin, “Obama’lı Akıllı Güç ABD ve Türkiye”, *TÜRKSAM*, 07.04.2012. <http://www.turksam.org/tr/a2637.html>. 07.11.2012.

Yıldız Deveci Bozkuş, “İskoçya’daki Ermeni Lobisi ve Protestan Kilisesinin Tutumu”, AVİM bülten, S. 91. <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=91>

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/699360-ermeni-iddialari-20-ulkenin>

http://www.tayyarari.com/download/lobi_avrasya.doc

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25068549/#storyContinued>

http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2011/sayi19/5-36.pdf

http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/239/ermeni_diasporasi_ve_turkiyenin_uluslararasıhttp://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/15628/14811

<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma-yorumhttp://www.avim.org.tr/bultentekli.php?haberid=50321>

<http://sukruelekdag.wordpress.com/2010/04/27/tarihsel-gercekler-ve-www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/01.pdf>

<http://www.kultur.gov.tr/TR,25920/sorunun-ortaya-cikisi.html>

<http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/tehcir/bm.html>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Diaspora>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=304>
www.anca.org/anca

http://ansiklopedika.org/Ermeni_ter%C3%B6r_%C3%B6rg%C3%BCtlerince_katled <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/02/29/sarkozye-anayasa-konseyinden->
http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2011/sayi19/5-36.pdf.

<http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/view/15540/14723>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=480>

<http://www.turksam.org/tr/yazdir2551.html>

http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index1_1_1.htm